

**T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DISSOSİYATİF
DENEYİMLER İLE NÖROKOGNİTİF İŞLEVLER
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Seren ÇAKIRKAYA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Dönüş Sevinç ÖZBEK

İstanbul-2021

TEZ TANITIM FORMU

- Yazar Adı Soyadı** : Seren ÇAKIRKAYA
- Tezin Dili** : Türkçe
- Tezin Adı** : Üniversite Öğrencilerinde Dissosiyatif Deneyimler ile Nörokognitif İşlevler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
- Enstitü** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Anabilim Dalı** : Psikoloji
- Tezin Türü** : Yüksek Lisans
- Tezin Tarihi** : 29.01.2021
- Sayfa Sayısı** : 94
- Tez Danışmanları** : Dr. Öğr. Üyesi Dönüş Sevinç Özbek
- Dizin Terimleri** : Dissosiyatif Deneyimler, Nörokognitif İşlevler
- Türkçe Özet** : Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde dissosiyatif deneyimler ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu İstanbul ve Hatay illerinde yaşayan 47 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Sosyodemografik verileri ölçmek için araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyodemografik Bilgi Formu, katılımcıların dissosiyatif deneyimlerini ölçmek için Dissosiyatif Yaşantı Ölçeği, depresyon düzeylerini ölçmek için Beck Depresyon Ölçeği, nörokognitif işlevlerini ölçmek içinse Stroop Testi, İz Sürme Testi, Sayı Menzili Testi ve Wechsler Bellek Ölçeği kullanılmıştır.
- Dağıtım Listesi** :1.İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Seren ÇAKIRKAYA

**T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DISSOSİYATİF
DENEYİMLER İLE NÖROKOGNİTİF İŞLEVLER
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Seren ÇAKIRKAYA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Dönüş Sevinç ÖZBEK

İstanbul-2021

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Seren ÇAKIRAYA

.../.../2021

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Seren Çakırkaya'nın "Üniversite Öğrencilerinde Dissosiyatif Deneyimler İle Nörokognitif İşlevler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Dönüş Sevinç ÖZBEK
(Danışman)

Üye

Prof. Dr. Ayten ERDOĞAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Necmettin AKSOY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2021

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde dissosiyatif deneyimler ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu İstanbul ve Hatay illerinde yaşayan 47 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklemenin kontrol grubu 23 kişiden, deney grubu ise 24 kişiden oluşmaktadır.

Sosyodemografik verileri ölçmek için araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyodemografik Bilgi Formu, depresyon düzeylerini ölçmek için Beck Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Depresyon ölçeğinden kesme puanının üzerinde puan alan katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. Katılımcıların dissosiyatif deneyimlerini ölçmek için Dissosiyatif Yaşantı Ölçeği verilmiş olup bu ölçekten alınan puanlara göre araştırmanın deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Nörokognitif işlevleri ölçmek için ise Stroop Testi, İz Sürme Testi, Sayı Menzili Testi ve Wechsler Bellek Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmamızda yürütücü işlevleri ölçen Stroop testinden alınan puanlara bakıldığında, testin beşinci bölümünde yapılan toplam süre, hata sayısı ve düzeltme sayısı gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterirken dikkat ve bellek testlerinden alınan puanlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu bulgulara göre deney grubu kontrol grubuna göre yürütücü işlevler, enterferansa duyarlılık ve inhibisyon becerileri bakımından daha düşük performans göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Dissosiyasyon, dissosiyatif bozukluk, nörokognitif işlevler

SUMMARY

In this study, the relationship between dissociative experiences and neurocognitive functions in university students was examined. The sample group of the study consists of 47 university students living in Istanbul and Hatay provinces. The Sociodemographic Information Form developed by the researcher was used to measure sociodemographic data, and the Beck Depression Inventory was used to measure depression levels. Participants who scored above the cut-off score on the depression scale were not included in the study. Dissociative Experience Scale was given to measure the dissociative experiences of the participants, and the experimental and control groups of the study were formed according to the scores obtained from this scale. Stroop Test, Trail Making Test, Digit Span Test and Wechsler Memory Scale were used to measure neurocognitive functions.

When we look at the scores obtained from the Stroop test, which measures executive functions in our study, the total time, number of errors and number of corrections performed in the fifth part of the test show a statistically significant mean difference between the groups. However, there was no significant difference between the research sample and the scores obtained from other neurocognitive tests. According to these findings, the experimental group performed lower than the control group in terms of executive functions, sensitivity to interference, and inhibition skills.

Keywords: Dissociation, dissociative disorder, neurocognitive functions

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
EKLER LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİSSOSİYATİF BOZUKLUK	3
1.1.1. Dissosiyatif Bozukluk Tarihçesi	3
1.1.2. Dissosiyasyonun Tanımı ve İşlevleri	5
1.1.3. Dissosiyatif Bozuklukların Sınıflandırılması.....	6
1.1.3.1. Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB).....	6
Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) Tanı Ölçütleri	7
1.1.3.2. Unutkanlık Çözülmesi (Dissosiyatif Amnezi)	8
Unutkanlık Çözülmesi (Dissosiyatif Amnezi) Tanı Ölçütleri.....	8
1.1.3.3. Depersonalizasyon / Derealizasyon Bozukluğu.....	9
Depersonalizasyon / Derealizasyon Bozukluğu Tanı Ölçütleri	9
1.1.3.4. Tanımlanmış Diğer Dissosiyatif Bozukluklar.....	10
Tanımlanmış Diğer Dissosiyatif Bozukluklar Tanı Ölçütleri	10
1.1.3.5. Tanımlanmamış Çözülme Bozukluğu.....	10
Tanımlanmamış Çözülme Bozukluğu Tanı Ölçütleri	11
1.1.4. Dissosiyatif Bozukluklarda Etiyoloji.....	11
1.1.4.1. Çocukluk Çağı Travmaları.....	11
1.1.4.2. Aile Ortamı.....	12
1.1.4.3. Genetik Faktörler	13
1.1.4.4. Hipnoza Eğilim ve Hayal Gücü Kapasitesi.....	13
1.1.4.5. Bağlanma Bozukluğu	14
1.1.5. Dissosiyatif Bozukluklarda Epidemiyoloji.....	15
1.1.6. Dissosiyatif Bozukluk Nörobiyolojisi	15
1.2. NÖROKOGNİTİF İŞLEVLER	16
1.2.1. Yürütücü İşlevler	16
1.2.1.1. Yürütücü İşlevlerin Tanımları	16
1.2.1.2. Yürütücü İşlev Çeşitleri	17

1.2.2. Bellek	18
1.2.2.1. Bellek Tanımları.....	18
1.2.2.2. Bellek Çeşitleri.....	19
Çalışma Belleği	19
Kısa Süreli Bellek.....	19
Uzun Süreli Bellek	20
1.2.3. Dikkat.....	21
1.2.3.1. Dikkat Tanımları	21
1.2.3.2. Dikkat Çeşitleri	22
Seçici Dikkat (Selective Attention).....	22
Sürekli Dikkat (Sustained Attention)	23
Bölünmüş Dikkat (Divided Attention).....	24
Odaklanmış Dikkat (Focused Attention).....	24
1.2.3.3. Dikkat Kuramları	24
Filtre Teorisi	24
Süzgeç Zayıflatıcı Teori	26
Geç Seçme Teorisi.....	27
Alternatif Seçme Teorisi	28
1.2.4. Nörokognitif İşlevler ve Dissosiyasyon İle İlgili Yapılmış Çalışmalar....	29

İKİNCİ BÖLÜM

AMAÇ VE HİPOTEZLER

2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri.....	31
2.2. Araştırmanın Önemi	31
2.3. Araştırmanın Varsayımları	31
2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	33
3.2. Evren ve Örneklem	33
3.3. Veri Toplama Araçları	33
3.3.1. Bilgi Formu.....	33
3.3.2. Beck Depresyon Ölçeği	34
3.3.3. Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği	34
3.3.4. Stroop Testi.....	34
3.3.5. Sayı Menzili Testi.....	35
3.3.6. İz Sürme Testi.....	35
3.3.7. Wechsler Bellek Ölçeği Mantıksal A Hikayesi	35
3.4. Verilerin Analizi	36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Betimsel Analizler	37
4.2. Hipotez Testleri.....	42

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

5.1. Bellek İşlevleri.....	47
5.2. Dikkat ve Yürütücü İşlevler.....	49

ÖNERİLER	52
-----------------------	-----------

KAYNAKÇA	53
-----------------------	-----------

EKLER.....	65
-------------------	-----------

KISALTMALAR

- APA** : American Psychiatric Association / Amerikan Psikiyatri Birliği
- DES** : Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği
- DKB** : Dissosiyatif Kişilik Bozukluğu
- DSM** : Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı veya Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı
- fMRI** : Fonksiyonel Manyetik Görüntüleme
- WBÖ** : Wechsler Bellek Ölçeği

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Örneklemin Bilgi Formu Dağılımları	37
Tablo 2. Örneklemin Bilgi Formu Dağılımları-2	38
Tablo 3. Araştırma Ölçekleri Puan Ortalaması	39
Tablo 4. WBÖ Hatırlama Testi Ortalama Skorları.....	39
Tablo 5. Stroop Testi Bölüm Süreleri	40
Tablo 6. Stroop Testi Hata Sayısı.....	40
Tablo 7. Stroop Testi Düzeltme Sayıları	41
Tablo 8. Sayı Menzili Test Farkları.....	42
Tablo 9. İz Sürme Testi Süre ve Hata Sayısı.....	42
Tablo 10. Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği Ortalama Farklılıkları.....	43
Tablo 11. Stroop Testleri Ortalama Farklılıkları.....	44
Tablo 12. WBÖ Hatırlama Testleri Ortalama Farklılıkları	45
Tablo 13. Sayı Menzili Testleri Ortalama Farklılıkları	45
Tablo 14. İz Sürme Testi Ortalama Farklılıkları	46

EKLER LİSTESİ

EK-A Etik Kurul Karar Örneği

EK-B Bilgi Formu

EK-C Bilgilendirilmiş Onay Formu

EK-D BECK Depresyon Ölçeği

EK-E Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği

EK-F Sayı Menzili Testi

EK-G Stroop Testi

EK-H WBÖ Mantıksal Bellek A Hikayesi

EK-I İz Sürme Testi A-B

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması üniversite öğrencilerinde dissosiyatif deneyimler ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Öncelikle tez süresince akademik bilgi ve birikimini benden esirgemeyen, bu çalışmanın konusu, gelişmesi ve ilerlemesindeki yönlendiriciliği ile en büyük desteği sağlayan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi D. Sevinç ÖZBEK'e teşekkürlerimi sunarım. Test envanterlerini benimle paylaşarak bu çalışmanın gerçekleşmesine katkı sağlayan sayın Doç. Dr. Belma BEKÇİ'ye teşekkür ederim.

Yaşamımın her döneminde olduğu gibi bu zorlu süreçte de maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim AİLEM'e ve her koşulda yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili arkadaşım Klinik psikolog Elif DELEN'e teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Günlük yaşantıda sık rastlanan bir fenomen olan dissosiyasyon günlük işleyiş üzerinde önemli etkiye sahip olabilecek bir kavramdır. Bu sebeple dissosiyatif bozukluklar açıklanmadan önce dissosiyasyon kavramının tanımlanması gerekmektedir.

Dissosiyasyon kognitif işlevlerin-hafıza, kimlik, bilinç, algı ve motor kontrol-normal ve öznel entegrasyonunda bir bozulma veya duraksama anlamına gelmektedir. Gündelik hayatta uyumlu bir mekanizma olarak işlev gören dissosiyasyon kişiye rahatsızlık verecek bir düzeye ulaştığında ve kognitif işlevlerin bozulmasına neden olduğunda bir dissosiyatif bozukluktan bahsedilebilir (Spiegel vd., 2011). Daha önceleri normal hayattaki dissosiyatif yaşantılarla patolojik deneyimler arasında kesintiye uğramayan bir geçiş olduğu düşünülürken günümüzde patolojik dissosiyasyonun normal dissosiyatif deneyimlerden ayrı olduğu düşünülmektedir (Şarlak ve Öztürk, 2018).

Şar'ın (2014) belirttiğine göre amnezi, duyarsızlaşma, derealizasyon, kimlik karışıklığı ve kimlik değişikliği olmak üzere beş fenomen dissosiyatif psikopatolojinin birincil klinik bileşenlerini oluşturur ve bunlara genellikle pozitif (örneğin, halüsinasyonlar, Schneiderian deneyimler) veya negatif (örneğin somatosensory açıklar) karakterde olabilen sekonder ayrışma semptomları eşlik eder. Patolojik olmayan dissosiyasyon duruma göre değişiklik gösteren ve uyum sağlamaya yönelik bir mekanizma olmasına karşın patolojik dissosiyasyon kişinin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyen sürekli bir mekanizmadır (Irwin, 2010).

Patolojik dissosiyasyonun bireyin işlevselliği, yaşam kalitesi ve sosyal uyumu ile ilişkili oluşu dissosiyatif deneyimler ve nörokognitif işlevlerin araştırılmasına önem kazandırmıştır. Nörokognitif işlevler algı, tanıma, bellek, dikkat, bilinç, dil, düşünme, yaratıcılık, yargılama, planlama, öğrenme, perseverasyon, bozucu etkiye karşı koyabilme gibi işlevleri içermektedir. Bu çalışmada dissosiyatif deneyimler ile ilişkisi olduğu düşünülen dikkat, bellek ve yürütücü işlevler kavramları ele alınacaktır.

Dikkat: Odaklanma ve bilinç konsantrasyonunun özü olan dikkat, aynı zamanda birkaç nesne veya düşünce halkasından birinin canlı ve belirgin bir şekilde zihinde belirmesi, diğer bir ifade ile dikkat başka şeylerle daha etkili olarak başa çıkabilmek için bazı şeylerden vazgeçme olarak tanımlanabilir (James, 1890). Putnam'ın

belirttiğine göre günlük hayatta patolojik olmayan disosiyasyonun sağlamış olduğu en önemli avantajların başında dikkatin birden çok bilinç akımı içerisinde bölünerek aynı zaman diliminde birden fazla bilişsel sürecin yerine getirilmesine imkan vermesi gelir. Otomatizma ya da otomatik dikkat olarak tanımlanan bu mekanizmanın disosiyatif otomatizma davranışından farkı bilinçli olarak kontrol edilemeyen otomatik davranış kalıplarını içermemesidir (aktaran, Boysan ve Duran, 2010).

Yürütücü işlevler: Yürütücü işlevler hedefleri formüle etmek, etkili plan yapmak ve bu planların başarıyla ortaya konulması için gereken zihinsel kapasiteyi ifade etmektedir ve sosyal olarak yararlı, kişisel olarak geliştirici, yapıcı ve yaratıcı faaliyetlerin merkezinde yer almaktadırlar (Lezak, 1892).

Bellek: Bilgiyi algılama, düzenleme, kodlama, saklama ve hatırlama olarak tanımlanan bilişsel bir süreç olan bellek orijinal bilgiler artık bulunmadığında, düşünce, olay, yetenek, uyarıcı ve imgelerle alakalı bilgilerin geri çağrılıp kullanılmasını ifade eder (Goldstein, 2013). Bellek; kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kısa süreli bellek bilgiyi, kısa bir süre için akılda tutmayı ve hatırlamayı sağlarken uzun süreli bellek bilgiyi, günler, aylar hatta yıllar boyunca akılda tutabilmemizi sağlar.

Kognitif süreçlerin üç farklı alanı olmasına rağmen dikkat, algı ve hafıza birbirine bağlıdır. Dikkati yönlendirebilmek bozulmamış algı ve bozulmamış hafıza gerektirir. Benzer şekilde uyaranlara kesin anlam vermek hem dikkat hem hafıza gerektirir. En sonunda doğru hafıza sağlam bir algı ve dikkat gerektirir. Normal bilişsel olarak işleyen bu ayrık alanlar bilgileri sürekli ve bütünlük olarak işler. Çünkü etkin bir bilgi işlemin eksiksiz olması gerekir (Kwan, 2004).

Araştırmacılar son yıllarda deneysel ve nöropsikolojik yöntemler kullanarak disosiyasyon ile nörokognitif işlevler arasındaki bağlantıyı incelemeye başlamışlardır. Dissosiyatif bozukluğu olan grubu kontrol grupları ile bilişsel açıdan karşılaştıran çalışmalar mevcuttur ancak bu çalışmalardan farklı sonuçlar elde etmiştir ve konu ile ilgili daha fazla araştırma yapılması gereklidir. Bu sebeple bu çalışmanın konusunu dissosiyatif eğilimlerin dikkat, bellek ve yürütücü işlevler üzerindeki bozucu etkisinin incelenmesi oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DISSOSİYATİF BOZUKLUK

1.1.1. Dissosiyatif Bozukluk Tarihçesi

Başlangıçta bilinç dağılımı dissosiyasyon olarak adlandırılmamıştır. Fransız psikiyatr Moreau de Tours dissosiyasyon terimini çağdaş anlayış ile tutarlı bir biçimde kullanan ilk kişidir. Moreau'nun tanımına göre dissosiyasyon kişiliğin bölünmesi veya fikirlerin ayrılmasıdır. Birçok dissosiyasyon teorisyeni arasında Pierre Janet kuşkusuz kişiliğin bölünmesi, bilinç ve histeri arasındaki bağlantının en ayrıntılı ve açık ifadesini sunmuştur. Janet'e göre travmatik olaylar dissosiyatif semptomlara yol açabilir ve bu durum ancak travmatik anıların bilinç düzeyine çıkarılmasıyla tedavi edilebilir.

Amerikalı psikolog ve filozof William James'in ikincil kişilikler ve hipnoz hakkındaki yazıları dissosiyasyon ile ilgili kavramların geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Psikolojinin İlkeleri kitabında Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB)'nu tartışan öncülerden biri olmuştur. James normal bireylerdeki birden fazla kişiliği ve bunlardan hangilerinin DKB'na yol açabilecek 'dengesizlikler' içerdiğini tartışmıştır (James, 1890).

Günümüzde DKB olarak bilinen ilk çoğul kişilik bozukluğu vakası 1646'da Paracelsus tarafından tanımlanmıştır. Paracelsus anekdotunda uyurgezerken parçalanan ikinci bir kişiliğe sahip bir kızdan bahsetmiştir. Morton Prince ise bir şekilde birbirinden izole edilmiş iki benzer zihin bölümünün varlığını öne sürmüştü ve 'ortak bilinç' ten bahsetmiştir.

F.W. Myers dissosiyasyon hakkında düşünme gelişimini büyük ölçüde etkileyen bir başka araştırmacıdır. Myers Janet'in dissosiyasyon teorisinin travma geçirmiş savaş askerlerinin tanı ve tedavisi için büyük klinik değere sahip olduğunu bulmuştur. Akut travma geçiren savaş askerleri ile olan klinik deneyimlerini yansıtırken travmalarını yeniden tecrübe eden askerlerde zihinsel bağın en iyi şekilde (ayrık) duygusal bir kişilik olarak tanımlanabileceğini keşfetmiştir (Van der Hart ve Brown, 1992).

Sigmund Freud Charcot'tan hipnoz eğitimi almış ve sonuçlarından etkilenecek yaygın bir şekilde histerik hastalarda hipnoz yöntemini kullanmaya başlamıştır (Calof,

1994). Freud ve Breuer özellikle Breuer'in hastası olan Anna O. isimli kadının histerik semptomlarını anlamaya çalışırken işbirliğine başlamışlardır. Breuer Anna'nın semptomlarının çoğul kişilik ile benzerliğine dikkat çekmiştir : "Görünüşe göre iki kişiliğe sahip. Biri akli başında, diğeri ise değil" (North vd., 1993). Freud ve Breuer'in histeriklerle çalışarak ulaştıkları sonuç şu oldu: Dissosiyasyon ve kişilik bölünmesi histerik hastaların merkezi klinik özelliklerindedir ve histerik semptomlar ile travmatik deneyimler arasında bir ilişki vardır (Calof, 1994).

Ferenczi bölünmüş kişilik halleri fenomenine ciddi bir dikkat veren ilk psikoanalitik yazardı. 1933 yılında Ferenczi dissosiyasyonun ya da kişiliğin bölünmesinin ruhun yapısını yansıttığına dikkat çekti. Açıkça kişilikteki bu bölünmüşlüklerin çocukluk çağı travması ile ilgili olduğunu belirtti. Her ne kadar muhtemelen dissosiyatif kişiliğin ayrılık derecesini abartmış olsa da Ferenczi 1930'ların başında çağdaş, travma sonrası dissosiyasyon modelinin ve DKB 'nun prototipinin oluşmasını sağladı (Van der Hart ve Dorathy, 2011).

19. yüzyıl boyunca sürekli bir yükselişin ardından dissosiyatif bozukluklara olan ilgi çeşitli nedenlerde 20. Yüzyıl başlarında azalmıştır. Dissosiyasyon teriminin psikiyatri dünyasından bir anda bu kadar hızlı uzaklaşmasına üç faktör neden olmuştur. Bunlardan ilki Freud'un baştan çıkarma teorisini reddetmesi hipnoza verilen öneminin azalmasıydı. Bu durum DKB'da dissosiyatif semptomların tedavi edilme olasılığını reddetmiştir. İkinci faktör ise şizofreni teriminin Bleuer tarafından kullanılmasıdır. Şizofreni teriminin ortaya çıkışıyla birlikte birçok DKB vakası şizofreni tanısı almaya, bu da dissosiyatif bozukluklara olan ilginin azalmasına neden olmuştur. Üçüncü faktör ise iç bilinç durumlarının dikkate alınmasına izin vermeyen davranışçılık kuramının yükselişi olmuştur (Ross, 1996).

Günümüzde ise çağdaş psikiyatride standartlaştırılmış ölçme araçlarının peşin hükümlülüğü bir tarafa bırakan fenomenolojik sınıflandırma sistemlerinin, nörobiyolojik araştırmaların ve deneysel psikolojinin katkıları ile sonunda ruhsal travmanın ele alınmasını destekleyen toplumsal olayların (kadın hareketleri, savaş karşıtı hareketler, açıklık politikalarının egemen olması neticesi travma kurbanlarının yaşantılarını dile getirmelerinin kolaylaşması gibi) tesiri ile dissosiyatif bozukluklar başta Kuzey Amerika, Hollanda ve Türkiye olmak üzere bazı ülkelerde yine ele alınmaya başlanmıştır. 1980 sonrasında gittikçe artan çalışmalar dissosiyatif

bozukluklar içinde en ağır ve kronik olan çoğul kişilik bozukluğu olarak da bilinen DKB üzerinde yoğunlaşmıştır (Şar, 1998).

1.1.2. Dissosiyasyonun Tanımı ve İşlevleri

Dissosiyasyon kavramı daha önceden açıklanmış olmasına rağmen, ezici travmatik deneyimlere karşı psikolojik bir savunma olduğunu açık ve sistematik olarak en doğrudan gösteren Pierre Janet olmuştur (Van der Hart ve Horst, 1989). Janet normal şartlar altında duygu, düşünce, eylem ve duyuların farkındalığının belirli bir deneyimle ilgili olarak istemli tek bir bilinç kontrolü altında olduğuna inanıyordu. Janet bu duruma ‘psikolojik otomatizm’ adını verir. Ancak ona göre korkutucu ya da yeni deneyimler mevcut bilişsel şemalara uygun olmayabilirdi. O zaman bu deneyimlerin hatıraları bilinçli farkındalık ve istemli olmaktan ayrılabilir. Janet dissosiyasyon olan bu yaşantılara ise ‘patolojik otomatizm’ adını verir (Van der Hart ve Van der Hart, 1990).

DSM-V dissosiyasyonu bilinç, hafıza, kimlik, duyu, motor kontrol, çevreye ilişkin algılar gibi entegre olmuş işlevlerde bir bozulma veya kopma olarak tanımlar. Dissosiyasyon olan birey düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini bilinç ve hafıza akışına dahil edememektedir. Bernstein ve Putnam’a (1986) göre dissosiyasyon hem normal bir süreç hem de bir takım zihinsel bozuklukların psikopatolojisinde önemli rol oynayan psikofizyolojik bir mekanizmadır ve nüfusun yaklaşık %10’unda dissosiyatif bozukluklardan biri görülmektedir.

Spiegel ve Cardena’ya (1991) göre ise ‘normal şartlarda bütünleşmiş olan zihinsel süreçlerin(düşünce, duyu, hafıza, çağrışım, kimlik gibi) yapılandırılmış ayrılması’ olarak tanımlanır.

Braun (1988) ise dissosiyasyonu ‘fikir ya da düşünce süreçlerinin ana bilinç akışından ayrılması’ olarak tanımlamış ve BASK (behaviour, affect, sensation, knowledge) modelini öne sürmüştür. BASK modeli dissosiyasyonun karmaşık fenomenolojisini davranış, duygulanım, duyu ve bilgi boyutlarıyla birlikte kavramsallaştırır.

Öztürk ve Şar’ın (2006) belirttiğine göre travma uyarlanabilir bir süreci uyumsuz olana dönüştüren tehdit edici bir deneyim olarak açıklanabileceğinden dissosiyasyonun bir tanımı da şöyle olmalıdır: Travmatik deneyimler ve buna bağlı olarak değişen kişisel algılar, iç dünya ile dış dünya arasındaki karşıtlığın bozulmasına

katkıda bulunur. Buna değişmiş dikkat, farkındalık, kontrol ve konsantrasyon duygusu eşliğinde, farklı bir gerçeklik bağlamında kendiliğın yenilenmiş algısı eşlik eder. Dissosiyasyon bu bağın temel unsurudur.

Dissosiyasyon birçok başka ruhsal semptomla birlikte herhangi bir bozukluk olmadan da ortaya çıkabilir ve orta seviyede ise bütünüyle normal sayılabilir. Bazı anketler için görüşülen bireylerin yarısından çoğunun dissosiyasyon ile ilgili deneyimleri olduğu gözlemlenmiştir. Yine bazı araştırmacılar dissosiyasyonun herkeste düşük ya da yüksek seviyede bulunan sürekli bir değişken olduğunu belirtmişlerdir (Morrison, 2016). Bir çalışmada sorgulanan bireylerin %80-90 gibi büyük bir çoğunluğunun hayatlarının en azından bir döneminde dissosiyatif deneyim yaşadıkları raporlanmıştır (Gershuny ve Thayer, 1999).

Dissosiyasyon patolojik ve patolojik olmayan değişkenler açısından sınıflandırılmıştır. Patolojik dissosiyasyonu daha iyi anlamak için öncelikle ciddi psikopatoloji yansıması gerekmeyen, patolojik olmayan dissosiyasyonu tanımlamak gerekir. Patolojik olmayan dissosiyasyon, dikkatin derinlemesine verildiği veya odaklandığı (örneğin güzel bir gün batımını izleme) deneyimleri kapsar, iç durumların ve dış faaliyetlerin izlenmesinde farkındalık veya bozulma kaybı vardır (Eisen ve Lynn, 2001). Nispeten kaçış fantezisi ve hayal kurmayla ilişkili iyi huylu dissosiyasyonun aksine patolojik dissosiyasyonun uzun süreli, ciddi kişisel etkileri olduğu düşünülmektedir (Kluft, 1985). Patolojik dissosiyasyon depersonalizasyon, amnezi, derealizasyon, kimlik çözülmesi gibi rahatsız edici semptomlarla karakterize edilir. Bu semptomlar o kadar şiddetli ve engelleyici olabilir ki dissosiyatif bir hastalığın teşhisine yol açabilir (Steinberg, 1994).

1.1.3. Dissosiyatif Bozuklukların Sınıflandırılması

DSM-V dissosiyatif bozuklukları beş ana başlık altında toplamıştır.

1.1.3.1. Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB)

Çoklu kişilik; kimlik, hafıza, düşünme, çevreleme, tutarlı bir iletişim süreci ile ilgili problemleri içerir. Kimlik problemleri diğer kimliklerin (alter) varlığını, depersonalizasyonu ve birbirini etkileyen kimlikleri ortaya çıkaran bir veya iki değişimin varlığını içerir. Hafızanın sorunları içerisinde; geçmiş olaylar için amnezi, olayların meydana gelip gelmediğine dair belirsizlik, parçalı veya rüya gibi hatırlama,

gerçek dışı deneyimler sayılabilir. Düşünme sorunları arasında bilişsel hatalar, büyüdü düşünme ve uyumsuz fikirlerin ve algıların hoş görülmesi yer alır (Kluft, 2009).

DKB iki veya daha fazla belirgin kişilik durumunun varlığı ve tekrarlayan amnezi dönemlerine sahip olma deneyimi ile karakterizedir. DKB olan bireylerde bilinçli işleyişlerine ve kendilik duygularına açıklanamayan izinsiz girişler (örn. sesler, ayrık eylemler, konuşma, izinsiz düşünceler, duygular, dürtüler), benlik duygusu değişiklikleri (örn. kişinin tutumları, tercihleri, bedeni veya eylemlerini kendisinin gibi hissetmemesi), tuhaf algı değişiklikleri (örn. depersonalizasyon, derealizasyon) ve aralıklı fonksiyonel nörolojik semptomlar gözlenmektedir. ABD 'de yapılan küçük bir topluluk çalışmasında erişkinlerde 12 aylık DKB prevalansı %1,5 bulunmuştur. Bu çalışmada cinsiyetler arasında görülme sıklığının erkeklerde %1,6, kadınlarda %1,4 olduğu belirtilmiştir (APA, 2013). Dissosiyatif bozukluklar ile ilgili ülkemizde yapılan araştırmalarda ise DKB'nin en sık görüldüğü yerin psikiyatri acil birimleri olduğu ve DKB'nin toplum içerisindeki sıklığının %1 civarında olduğu ifade edilmiştir (Şar, 2015).

Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) Tanı Ölçütleri

A. İki ya da ikiden çok ayrı kişilik durumu ile belirli kimlik bölünmesi. Bu durum, kimi kültürlerde cin çarpması yaşantısı olarak tanımlanır. Kimlikte bu bölünme, kendilik duygusunda ve eylemlerini yönetebilirlik algısında sürekliliğin belirgin olarak bozulmasını kapsar ve duygulanım, davranış, bilinçlilik, bellek, algı, biliş ve/ya da duygusal-devinsel işlevsellikte bununla ilişkili değişiklikler bulunur. Bu belirti ve bulgular, başkalarınca gözlenebilir ya da kişi bunları bildirir.

B. Sıradan bir unutkanlıkla açıklanamayacak bir biçimde, günlük olayları, önemli kişisel bilgileri ve/ya da örseleyici olayları anımsarken yineleyici boşluklar olması.

C. Bu belirtiler, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

D. Bu bozukluk genel kabul gören kültürel ya da dinsel bir uygulamanın bir bölümü değildir.

Not: Çocuklarda bu belirtiler imgesel oyun arkadaşları ya da başka düşlemsel oyunlarla daha iyi açıklanamaz.

E. Bu belirtiler, bir maddenin (örn. alkol eksikliği sırasında ortaya çıkan bilinç kararmaları ya da davranış kargaşaları) ya da başka sağlık durumunun (örn. kompleks parsiyel katılmalar) fizyolojisiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

1.1.3.2. Unutkanlık Çözülmesi (Dissosiyatif Amnezi)

Günlük hayatta kişilerin adları, bir eşyanın alındığı yer gibi kısa süreli dalgınlıklar, unutmalar olağandır. Dissosiyatif amnezide ise bireyin yaşamının bir kısmını hatırlayamaması ve bunun olağan bir unutkanlık ya da dalgınlıkla açıklanamaması söz konusudur. Kişinin bilincinden tamamen silinmiş olan bu yaşam dönemleri çoğunlukla kişi için ağır örseleyici dönemlerdir ve bu unutmaların çoğu bilinçdışı bastırmalardır (Öztürk ve Ulaşın, 2011). DSM-IV içerisinde ayrı bir başlık altında ele alınan dissosiyatif füğ DSM-V’te dissosiyatif amnezi içerisinde belirtilmiştir.

Dissosiyatif amnezi kendi içerisinde birkaç tipe ayrılmıştır. Lokalize amnezi, sınırlı bir süre boyunca olayları hatırlamada başarısız olan dissosiyatif amnezinin en yaygın şeklidir. Seçici amnezide sınırlı bir zaman dilimi boyunca olayların bir bölümünü hatırlayamaz. Genelleşmiş tip amnezi ise daha nadir görülmekle birlikte kişi bütün hayatını anımsayamamaktadır (APA, 2013).

Savaş ve sosyal afet zamanlarında sıklığının arttığı belirtilen dissosiyatif amnezinin görülme sıklığı Türkiye’de genel popülasyondaki kadınlarda %7 olarak bulunmuştur (Şar, 2013). New York eyaletinde yapılan bir çalışmada ise her iki cinsiyet ve 12 aylık prevelansta bu oran %1,8 olarak bulunmuştur (Şar, 2018).

Unutkanlık Çözülmesi (Dissosiyatif Amnezi) Tanı Ölçütleri

A. Sıradan bir unutkanlıkla açıklanamayacak bir biçimde, genellikle örseleyici ya da gerginliği tetikleyici nitelikte, özyaşam öyküsüyle ilgili bilgileri anımsayamama.

B. Bu belirtiler, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

C. Bu belirtiler, bir maddenin (örn. alkol ya da kötüye kullanılan başka bir madde, bir ilaç) ya da nörolojiyi ilgilendiren bir durumun ya da (örn. kompleks parsiyel katılmalar, gelip geçici geniş çaplı unutkanlık, kapalı baş yaralanması/çarpma ile baş yaralanmasının kalıntısı, nörolojiyi ilgilendiren başka bir durum) fizyolojisiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

D. Bu bozukluk, kimlik çözülmesi bozukluğu, örselenme sonrası gerginlik bozukluğu, akut gerginlik bozukluğu, bedensel belirti bozukluğu, yeğin ya da ağır olmayan nörobilişsel bozuklukla daha iyi açıklanamaz.

Varsa belirtiniz: Kimliğini ya da diğer önemli özyaşam öyküsel bilgilerini unutmamanın eşlik ettiği, görünüşte amaçlı gezinti ya da şaşkın bir biçimde dolaşma.

1.1.3.3. Depersonalizasyon / Derealizasyon Bozukluğu

Depersonalizasyon bozukluğunda kişi kendisine yabancılaşmış, gerçek dışı, yaşıyor gibi olmama, kendi vücuduna dışardan bakma gibi duygular içerisindedir. Kişi vücudunun bazı bölümlerinin değiştiğini, kendisini tanıyamadığını söyleyebilir, duygularını ve yaşadığını hissedememekten yakınabilir. Bu yaşantılar kısa sürebileceği gibi yineleyen dönemler biçiminde devamlı da olabilir. Ancak böyle bir şeyin gerçekte olmayacağını bilen kişi bu durumdan büyük rahatsızlık duyar (Şar, 2009). Derealizasyon bozukluğunda ise bireyin çevresinden kopması, çevrenin gerçek dışı olarak algılanması ya da dış dünyanın rüya görüyormuşçasına algılanması söz konusudur. Deja vu ve jamais vu derealizasyon örnekleridir. Gerçeği değerlendirme yetisinin bozulması bu yaşantılarda görülen önemli özelliklerdendir (Balcıoğlu ve Balcıoğlu, 2018).

Sivas ilindeki kadınları temsil eden bir çalışmada yaşam boyu depersonalizasyon bozukluğu gösterenlerin oranı %1,4 bulunmuştur (Şar vd., 2007). ABD ve ABD dışındaki ülkelerde ise yaşam boyu yaygınlık oranı yaklaşık %2 ve hastalığın cinsiyet oranı 1:1 olarak bulunmuştur (APA, 2013).

Depersonalizasyon / Derealizasyon Bozukluğu Tanı Ölçütleri

A. Sürekli ya da yineleyici olarak, kendine yabancılaşma, gerçekdışılık yaşantıları ya da her ikisinin birlikte olduğu yaşantıların varlığı:

1. Depersonalizasyon: Kişinin düşünceleri, duyguları, duyumları, vücudu ya da eylemleriyle ilgili olarak gerçekdışılık, kendinden kopma ya da dışardan bir gözlemciymiş gibi olduğu yaşantıları (örn. algısal değişiklikler, zaman algısında çarpıklık, kendiliğin gerçekdışılığı ya da yokluğu, duygusal ve/ya da bedensel uyuşma).

2. Derealizasyon: Çevredekilerle ilgili olarak gerçekdışılık ya da kopukluk yaşantıları (örn. insanlar ya da nesnelere gerçekdışı, düşsel, sisli, cansız ya da görsel açıdan çarpık olarak yaşantılanır).

B. Bu kendine yabancılaşma ya da gerçekdışılık yaşantıları sırasında gerçeği değerlendirme bozulmamıştır.

C. Bu belirtiler klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

D. Bu bozukluk, bir maddenin (örn. kötüye kullanılabilen bir madde, bir ilaç) ya da başka bir sağlık durumunun (örn. katılmalar) fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

E. Bu bozukluk, şizofreni, panik bozukluğu, yeğin depresyon bozukluğu, akut gerginlik bozukluğu, örselenme sonrası gerginlik bozukluğu ya da başka bir çözülme bozukluğu ile daha iyi açıklanamaz.

1.1.3.4. Tanımlanmış Diğer Dissosiyatif Bozukluklar

Tanımlanmış diğer çözülme bozuklukları kategorisi, çözülme bozukluklarından herhangi özgül biri için tanı ölçütlerinin karşılamamanın özel nedeni klinisyenlerce tartışılmak istendiğinde kullanılır. Yazarken “tanımlanmış diğer çözülme bozuklukları” diye yazmanın ardından özel neden yazılır (örn. “çözülme esimesi [trans]”).

Tanımlanmış Diğer Dissosiyatif Bozukluklar Tanı Ölçütleri

Klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olan, çözülme bozukluklarının belirti özelliklerinin baskın olduğu, ancak bunların çözülme bozuklukları tanı kümesindeki herhangi birinin tanısı için tanı ölçütlerini tam karşılamadığı durumlarda bu kategori kullanılır.

1.1.3.5. Tanımlanmamış Çözülme Bozukluğu

Tanımlanmamış diğer çözülme bozuklukları kategorisi, çözülme bozukluklarından herhangi özgül biri için tanı ölçütlerini karşılamamanın özel nedeni klinisyenlerce belirlenmek istenmediğinde ve daha özgül bir tanı koymak için yeterli bilgi olmadığı durumlarda (örn. acil servis koşullarında) kullanılır.

Tanımlanmamış Çözülme Bozukluğu Tanı Ölçütleri

Klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olan, çözülme bozukluklarının belirti özelliklerinin baskın olduğu, ancak bunların çözülme bozuklukları tanı kümesindeki herhangi birinin tanısı için tanı ölçütlerini tam karşılamadığı durumlarda bu kategori kullanılır.

1.1.4. Dissosiyatif Bozukluklarda Etyoloji

1.1.4.1. Çocukluk Çağı Travmaları

Dissosiyatif bozuklukların travma ile ilişkisini inceleyen birçok çalışma yapılmıştır (Ross vd., 1989; Şar vd., 2004; Şar ve Öztürk, 2007; Van der Kolk vd., 1991). Travma dissosiyatif bozuklukları en iyi desteklenen etyolojik faktör olmuş ve olmaya devam etmekte. Gerçekten de dissosiyatif bozukluklar uzun süredir devam eden travmaya karşı bir savunma olarak kavramsallaştırılmıştır. Teorik olarak dissosiyasyon travma sırasında bilinçli olarak benliği varlıktan uzaklaştırmak için bir seçenek olarak başlasa da daha sonra otomatik, bilinçsiz hale gelir ve sonrasında daha az stres ile tetiklenir (Terr, 1991).

Normal dissosiyasyon başlangıçta çocuğu travmadan koruma amacıyla ortaya çıkar. Ancak bu tepki zamanla uyumsuz patolojik bir sürece dönüşür. İstismar ve ihmal dissosiyatif bozukluğa yol açan çocukluk çağı travmaları içerisinde yer alan önemli faktörlerden biridir. Bu travmatik yaşantıların patolojik sonuçlar doğurmasındaki etkenlerden biri kurbanın istismarcıya bağlanma tepkisi geliştirmesidir. Bir diğeri ise çocuğun istismarı kontrol etme çabası sonucu istismarcının saldırganlığını içe atmasıdır. Bu durum da bireyin ruhsal bütünlüğünü ve kendi özerkliğini yitirerek içteki yabancı ruhsal odakların özerklik kazanması ile sonuçlanır (Şar, 2009).

Kluft DKB'nin ve ciddi dissosiyasyon etyolojisini daha iyi anlamak için 4 faktör kuramını geliştirmiştir. Bu kurama göre birinci faktör kişinin dissosiyasyon olması için doğuştan gelen bir potansiyeldir. İkinci faktör bireyin ciddi bir travma geçirmesidir. Üçüncü faktör bireyin DKB ile dissosiyatif özellikleri çocukluk çağında travmaya katlanmak için bir yöntem olarak kullanmasıdır. Dördüncü faktörde ise ağır travma yaşantıları kişinin peşini bırakmamıştır (McWilliams, 1994).

Patolojik dissosiyasyonun travma ile beraberliğini gösteren 4 farklı alan bulunmaktadır. Bu alanlardan ilki dissosiyatif bozukluk hastalarının %90-100'ünün

çocukluk çağı travması belirttiği ve bunların bir kısmının başka kişiler tarafında doğrulanmış olduğu vakalardır. Travmaya maruz kalanlar ve kalmayanlarda yapılan ikinci alan çalışmasında travmaya maruz kalanların diğer gruba göre daha yüksek dissosiyasyon gösterdikleri belirtilmiştir. Üçüncü alan çalışmasında travmaya maruz kalmış örneklem üzerinde durulmuştur. Travmanın başladığı yaş, travmanın süresi, derecesi gibi göstergeler ile dissosiyasyon şiddeti arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Dördüncü alan ise travma sırasındaki dissosiyasyonun travma sonrası stres bozukluğu gelişimindeki rolünü inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır (Putnam, 1996).

Şar ve arkadaşları (1996) tarafından yürütülen 35 DKB örneğine sahip bir çalışmada; fiziksel istismar %62,9, cinsel istismar %57,1, fiziksel ve/veya cinsel istismar %77,1, ihmal %62,9, duygusal istismar 57,1 olarak bulunmuştur. En az bir travma yaşayanların oranı ise %86,6 olarak belirtilmiştir.

Rhue ve arkadaşları (1995) ise yürüttükleri bir çalışmada cinsel istismara uğramış çocukların cinsel istismara uğramamış çocuklardan daha fazla dissosiyatif semptom gösterip göstermediğini ve dissosiyasyon ve hayal gücü arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmış ve klinikte görülen 39 çocuktan 12'sinde cinsel istismar, 9'unda fiziksel istismar saptamıştır.

Williams'ın (1994) ABD'de çocukluk çağı travması yaşamış 129 kadınla görüştüğü çalışmada bu kadınların %38'inin dissosiyatif amnezi belirtileri gösterdikleri görülmüştür.

1.1.4.2. Aile Ortamı

Öztürk'ün (2003) belirttiğine göre DKB vakaları ile yapılan klinik görüşmelerde dissosiyatif bozukluğun gidişatında kişinin yetişme çevresinin önemi vurgulansa da bu konudaki aile çalışmaları sayısı oldukça azdır. Literatüre bakıldığında dissosiyasyon ve travma ilişkisine odaklanan geniş ilgi aile ve bireyin yetiştiği çevrenin incelenmesinin göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Öztürk (2003) yürüttüğü çalışmada dissosiyatif bozukluk vakalarının birinci derece aile bireylerinde çocukluk çağı travmalarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu belirtmiştir. Aynı zamanda dissosiyatif yaşantı düzeylerinin aile bireylerinde kontrol grubuna oranla daha fazla olduğu saptamıştır.

İlköğretim çağındaki 76 çocuğun annesinden oluşan bir örnekleme ise dissosiyasyon ile aile ortamı ve istismar geçmişi önemli ölçüde anlamlı bulunmuştur (Narang ve Contreras, 2005).

Diğer bir çalışmada genetik ve çevresel etkilerin patolojik ve patolojik olmayan dissosiyatif deneyim ölçütleri üzerindeki etkisi klasik bir ikiz çalışması tasarımı kullanılarak araştırılmış Genetik etkinin katkısı dissosiyatif deneyimi ölçen ölçeklerde patolojik dissosiyasyonda %48, patolojik olmayan dissosiyasyonda %55 olarak bulunmuştur (Jang vd., 1998).

1.1.4.3. Genetik Faktörler

Literatüre bakıldığında dissosiyasyon ve genetik faktörler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar artsa da genetik faktörlerin dissosiyasyon üzerindeki etkisi hakkında hala çok şey bilinmemektedir.

Waller ve Ross yaptıkları çalışmada patolojik dissosiyasyon üzerinde genetik bileşen etkisini ihmal edilebilir bulmuştur, buna karşılık patolojik dissosiyasyondaki paylaşılmış çevre faktörü varyansını %45, paylaşılmamış çevre faktörü varyansını %55 olarak belirtmiştir (Niels ve Ross, 1997).

Becker ve arkadaşları evlat edinilmiş ve ikiz çocuklar üzerinde yürüttükleri bir çalışmada dissosiyasyonda genetik ve çevresel varyans kaynaklarını incelemiştir. Sonuçlar olası genetik ve çevresel çalışmalarını desteklemekle birlikte genetik faktörlerin patolojik olmayan dissosiyasyonda daha büyük etkisi olduğu bulunmuştur (Becker-Blease vd., 2004).

Diğer bir çalışmada genetik ve çevresel etkilerin patolojik ve patolojik olmayan dissosiyatif deneyim ölçütleri üzerindeki etkisi klasik bir ikiz çalışması tasarımı kullanılarak araştırılmıştır. Genetik etkinin katkısı dissosiyatif deneyimi ölçen ölçeklerde patolojik dissosiyasyonda %48, patolojik olmayan dissosiyasyonda %55 olarak bulunmuştur (Jang vd., 1998).

1.1.4.4. Hipnoza Eğilim ve Hayal Gücü Kapasitesi

Dissosiyatif bozukluğa sahip kişilerin diğerlerine oranla hipnoza yatkın oldukları iddia edilse de hem klinik hem de normal popülasyon üzerinde yapılan araştırmalar dissosiyasyon ile hipnoza yatkınlık arasında zayıf bir ilişki olduğunu göstermiştir (Öztürk, 2003).

Yapılan çalışmalar dissosiyatif bozukluk hastalarının hipnoza daha yatkın oldukları genel görüşünün aksine bu durumun yalnızca DKB hastalarında geçerli olduğunu göstermektedir (Bliss, 1984; Frischholz vd., 1992).

Dissosiyatif bozuklukların normal gelişimsel faktörler nedeniyle çocuklarda tanımlanması özellikle zordur. Onların oyunu genellikle fantezi ve hayal gücü ile karakterize olduğundan doğal olarak yetişkinlerden daha fazla dissosiyatif davranış göstermektedirler (Baldwin, 1990). Hayali arkadaş olgusu normal çocuklarda ve dissosiyatif bozukluklarda tartışılan gelişimsel bir olgudur. Normatif literatürde hayali arkadaşın oldukça yaygın olduğu kabul edilmektedir. Dissosiyatif fenomenleri ve DKB'nu araştıran bir çalışmada dissosiyatif bozukluklar geliştirmeye devam edenlerde hayali arkadaş olgusunun normal popülasyondan çok daha yüksek olduğu bulunmuştur (McLewin ve Muller, 2006).

Horstein ve Putnam (1992) DKB hastarı ile yürüttükleri bir çalışmada iki ayrı çocuk ve ergen örnekleminin kıyaslanması sonucu bu grubun %84'ünde hayali arkadaş olgusuna rastlamışlardır.

1.1.4.5. Bağlanma Bozukluğu

Dissosiyatif bozukluk etiyojisinde önemli bir yeri olan bir diğer faktör de bağlanma bozukluğudur. Barach dissosiyasyonu bağlanma teorisi ile ilişkilendiren ilk teorisyenlerden biriydi. Barach DKB'nun bir bağlanma bozukluğunun varyantı olduğunu öne sürmüştür. Bu bozukluğu yaşayan bireylerin aşırı kopma ya da duygusal tepkisizlik gösterme eğiliminde olduklarına dikkat çekmiştir (Barach, 1991).

Bowlby'e göre çocukluk döneminde bağlanma figürünün mevcudiyeti, aynı zamanda kişinin zararlara verdiği cevabı da etkiler ve bebek veya küçük bir çocuğun zihinsel olarak sağlıklı büyümesi için annesiyle (ya da kalıcı bakım veren ile) devamlı olarak tatmin ve haz bulacağı bir ilişki içerisinde olmalıdır (Bretherton, 1992).

Liotti'nin korku veya tehdide karşı bütünleşik bir davranışsal ve zihinsel tepkiler setini elde etmedeki 'erken zorluklar modeli' travmaya maruz kalanların bazılarının dissosiyatif olurken bazılarının neden olmadıkları konusunda güçlü bir hipotez sunmaktadır. Bu model dezorganize bağlanma ilişkisinin, daha sonraki dissosiyasyonu olan erken bireysel temelli zihinsel bütünleşme süreçlerinin başlangıcını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Giovanni, 1992).

36 lisans öğrencisinin katıldığı, bağlanma stili ile dissosiyasyon arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada güvensiz bağlanan bireylerin güvenli bağlanana göre daha yüksek dissosiyasyon bildirdikleri belirtilmiştir (Swiney, 2014).

1.1.5. Dissosiyatif Bozukluklarda Epidemiyoloji

Genel olarak, yatarak ve ayakta psikiyatrik ortamlarda dissosiyatif bozuklukların prevalansı %10 civarındayken, yaklaşık yarısında (%5) en ciddi dissosiyatif bozukluk tipi olan DKB vardır. Bu bulgular, dissosiyatif bozukluğu olan bireylerin sadece hastanede yatan psikiyatrik hastaların önemli bir bölümünü oluşturmadığını, aynı zamanda kriz müdahalesi gerektiren acil durumlar olarak kurumlara da başvurduğunu göstermektedir (Şar, 2011)

Türkiye’de yapılan bir çalışmada, genel popülasyondaki kadınların önemli bir kısmında (%18,3) yaşam boyu dissosiyatif bozukluk tanısı olduğu gösterilmiştir (Şar, 2007). Amerika’da ayakta tedavi gören psikiyatrik popülasyonda dissosiyatif bozukluk prevalansını araştıran bir çalışmada ise %29 gibi şaşırtıcı derecede yüksek bir oran bulunmuştur (Foote vd., 2006).

1.1.6. Dissosiyatif Bozukluk Nörobiyolojisi

Travmanın etyolojik bir faktör olarak keşfi zihinsel dissosiyasyondan bir asır daha eskidir fakat son 10 yılda nörobiyolojik araştırmaların ortaya çıkışı ile çocukluk çağı travmasının temelleri ve mekanizmaları araştırılmaya başlanmıştır. Son nörobiyolojik bulgular travmatize olmuş çocuklarda gözlenen karmaşık semptomatolojiye önemli ölçüde ışık tutmuştur. Travmatize olmuş çocuklar üzerindeki bu yeni araştırma gelişim psikolojisi ile nörobiyoloji arasında köprü kurmanın başlangıcı olabilir ve eğitimde başarısızlık, aşırılık, kaygı, saldırganlık, dissosiyasyon reaksiyonları daha iyi anlaşılmasına başlanabilir (Diseth, 2005).

Son nörobiyolojik çalışmalar şiddetli travma aşırı uyarılma yoluyla gelişmekte olan limbik ve neokortikal sistem üzerinde bir beyin fonksiyon bozukluğuna yol açabileceğini gösterirken bir dizi erken dönem yapısal ve nörobiyolojik çalışma çocuklukta stresli deneyimlerin zayıflamış korpus kallozum boyutu, sol neokorteks, hipokampus, amigdala gelişimi ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Diseth, 2005).

Dissosiyasyon semptomları yaşayan bireyler genel popülasyona kıyasla farklı nörobiyolojik cevaplar sergilerler. Birkaç araştırmacı öncelikle TSSB tanısı konan kişilerle dissosiyasyon nörobiyolojisini incelemişlerdir. TSSB olan dissosiyatif bireyler

travma öykülerinin kayıtlarına maruz kaldıklarında her iki ön singulat korteks ve medial prefrontal kortekte anormal derecede yüksek aktivasyon gözlenmiştir (Bremner vd., 1998). Aşırı uyarılma ve dissosiyasyon yüksek seviyede epinefrin ve diğer stres steroidleri ile ilişkilidir. Ayrıca dissosiyasyon artmış dopaminerjik sistemlerin aktivasyonu, kan basıncını ve nabzı düşüren vegal ton seviyeleri ile ilgilidir. Endojen sistemleri dissosiyatif reaksiyonlarda rol oynar. Bu sistemler ağrıya toleransı artırır ancak duyuşal süreçlere müdahale eder; örneğın zaman algıları ve çevre (Lanius vd., 2014).

fMRI kullanılarak yapılan bir çalışmada dissosiyatif bir katılımcıda sağ hemisferik hipokampal aktivitede inhibisyon olduğu gösterilmiştir. Ek çalışmalar DKB yaşıayan katılımcılarda amigdala ve hipokampüsün boyutunda bir azalma olduğunu bulmuştur (Şar vd., 2007).

1.2. NÖROKOGNİTİF İŞLEVLER

1.2.1. Yürütücü İşlevler

1.2.1.1. Yürütücü İşlevlerin Tanımları

Yürütücü işlevler, karar verme sürecine katkıda bulunan çok çeşitli bilişsel süreçleri başlatma, planlama, yürütme ve değışen olasılıklara yanıt olarak esneklik gibi üst düzey fonksiyonları tanımlar (Marvel ve Paradiso, 2004). Lezak'ın belirttiğıne göre yürütücü işlevler bir kişinin bağımsız, amaca yönelik, kendi kendine hizmet verme davranışına başarılı bir şekilde katılmasını sağlayan kapasitelerden oluşmakla birlikte hedefe yönelme, eylemleri planlama, sıraya koyma, sürdürme, tamamlama, duyguları düzenleme, tepkiyi dizginleme, dikkati sürdürme gibi birden fazla yeteneği bir arada yürütebilmemizi sağlar (Lezak vd., 2004).

Baron'un tanımına göre yürütücü işlev becerileri bireyin ortamından uyarınları algılamasına, uyarlanabilir şekilde yanıt vermesine, esnek bir şekilde yön değıştirmesine, varlık hedeflerini öngörmesine, sonuçlarını dikkate almasına ve entegre veya sağduyulu bir şekilde yanıt vermesine olanak tanır (Goldstein ve Naglieri, 2014). Diğer bir ifade ile yürütücü işlevler, bilinçli, organize, stratejik, kendi kendini düzenleyen, amaca yönelik davranışlarda bulunma yeteneği ile ilişkili zihinsel işlevler de dahil olmak üzere, biliş, duygu ve motor aktiviteyi yönlendirmek için bir araya getirilen çok çeşitli bilişsel süreçler olarak düşünülebilir (McCloskey ve Perkins, 2013).

Pennigton ve Ozonoff (1996) yaptıkları geniş literatür taraması sonucunda yürütücü işlevlerin altı farklı alanda toplanabileceğini göstermişlerdir. Bu alanlar; kurulumu koruma ve değiştirebilme, planlama, bağlamsal (contextual) bellek, ketleme (inhibition) yani bozucu etkiye (interference) karşı koyabilme, zaman ve mekanda olayları bütünleştirebilme, acıcılık ve çalışma belleğidir.

Seligman ve arkadaşlarının (2008) tanımına göre yürütücü işlevler, davranışı modüle etmek ve üretmek için ön ve arka beyin bölgelerindeki birçok kortikal duyu sisteminden bilgi kullanan ve değiştiren çeşitli yüksek bilişsel süreçleri ifade eder. Bu bütünleştirici işlevler, etkili, hedefe yönelik eylemler ve günlük yaşamın bağımsız faaliyetlerini yönetme yeteneği temelinde dikkat kaynaklarının kontrolü için gerekli olan bilişsel ve davranışsal bileşenleri içerir.

Denton'a (1999) göre ise beynimizin farkındalık, takip, kendini motive etme, kendini düzeltme gibi işlevlerinin yanı sıra duş alma, elektronik postaları kontrol etme, faturaları ödeme, makyaj yapma, yemek yapma, alışveriş yapma, düzenli bir hayat sürme gibi etkinlikler de yürütücü işlevlerin tanımına girmektedir.

1.2.1.2. Yürütücü İşlev Çeşitleri

Yönetici işlevler birkaç gruba ayrılır. Motivasyon, meraklılık, spontanlık, inisiyatif yeteneği, sosyal uygunluğu gözetme, organizasyon yeteneği, yargı, içgörü, öngörü (ileriye kestirme ve davranışı buna göre ayarlayabilme), soyutta düşünebilme, yaratıcılık, problem çözüme, bilişsel esneklik (bir cevap kalıbını bırakıp yeni duruma uygun başka bir cevap kalıbına geçebilme), cevapları içsel olarak programlayarak sıralayıp ard arda dizebilme, riskleri ayırt edici bir şekilde değerlendirip buna dayalı stratejik kararlar verebilme, tatmini/haz almayı erteleyebilme, dikkati sürdürebilme, aynı anda birden çok şeye dikkat edebilme, çeldirici uyaranlara direnç gösterip onları dikkat alanı dışında tutabilme, dikkat odağını bir yerden başka bir yere çevirme esnekliğini gösterebilme, karmaşık bir durumun can alıcı ana özünü kavrayabilme, bir noktaya takılıp kalmadan meselenin bütününün göz önünde tutabilme, çok basamaklı bir yönergeyi izleyebilme, o an var olan ama uygun olmayan tepki eğilimini bastırabilme, davranış çıktısını perseverasyona düşmeden sürdürebilme yönetici işlevlerin başlıcalarıdır (Öktem, 2006).

1.2.2. Bellek

1.2.2.1. Bellek Tanımları

Literatüre bakıldığında bellek için farklı tanımlar, sınıflandırmalar ve gruplamalar olduğu görülmektedir. Bellek, veri veya bilginin gerektiğinde kodlandığı, saklandığı ve geri getirildiği beynin fakültesidir. Gelecekteki eylemleri etkilemek amacıyla bilginin zaman içinde saklanmasıdır (Sherwood, 2016). Bellek, organizmaların davranışlarını, dünyadaki deneyimleri yoluyla, genetik olarak edindikleri bilgiler temelinde ayarlamasına olanak tanır. Bilişsel süreçlerin (karar verme, akıl yürütme, problem çözme, dil) sorunsuz bir şekilde sürdürülmesinde bellek süreçleri rol almaktadır (Klein vd., 2002). Mesulam'ın (2000) tanımına göre bellek, düşüncelerimizi, izlenimlerimizi ve deneyimlerimizi bir arada tutan yapıdır. O olmadan geçmiş ve gelecek anlamlarını yitirir ve öz farkındalık da kaybolurdu.

Belleğin tek bir şey olmadığı fikri aynı zamanda hafızanın kusurlarına da uzanır. Bellek, duygu, bilişsel kontrol ve planlama gibi bir dizi ilgili süreçle önemli şekilde etkileşime girer. Bellek unutma veya bozulma nedeniyle kötüleşebilir (Schacter, 2009). Belleğin tam olarak anlaşılması çeşitlerini ve işlevlerini ele almayı gerektirir.

Birçok bellek teorisyeni bellek sisteminin temel mimarisini tanımlamıştır. Yaklaşımların ortak özelliklerine dayanarak bellek, her biri çok kısa bir şekilde bilgi tutan ve modaliteye özgü (bir duyusal modalite ile sınırlı) duyusal bellek, çok sınırlı kapasiteye sahip kısa süreli bellek ve son derece uzun süreler boyunca bilgi tutabilecek, esasen sınırsız kapasiteye sahip uzun süreli bellek olmak üzere üç depolama alanından oluşmaktadır (Eysenck, 2001).

Graf ve Schacter (1985) belleği açık bellek ve örtük bellek olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Örtük bellek, daha önce kodlanmış bilginin, bireyin bilgiyi bilinçli olarak hatırlamadan bazı görevlerdeki performansı etkilediği olgusudur. Açık bellek ise, deneyimlerin, önceki bilgilerin bilinçli bir şekilde hatırlanmasından sorumlu bellek türüdür (Crabb ve Dark, 1999).

Tulving (1993) iki farklı bellek türünden bahseder. Semantik bellek, dünya hakkındaki bilgileri en geniş anlamda kaydeder, saklar ve geri alınmasını sağlar. Epizodik bellek ise bir kişinin kişisel olarak yaşanan olayları hatırlamasını sağlar.

Günümüzde psikologlar belleğin depolama alanının yanı sıra bellek becerisini de üç önemli evreye ayırmışlardır. Bunlar; kodlama, depolama ve geri çağırma. Kodlama duyu organları ile elde edilen bilginin anlamlı bir koda ya da temsile çevrilmesini ifade eden evredir. Depolama ise kodlanan bilginin bellekte korunduğu evreye denir. Son olarak geri çağırma evresi daha önce kodlanıp bellekte depolanan bilginin hatırlanmasıdır (Smith vd., 2015).

1.2.2.2. Bellek Çeşitleri

Çalışma Belleği

Mesulam'ın (2000) tanımına göre çalışma belleği bilginin çevrimiçi tutularak manipüle edilmesidir. Çalışma belleği kavramı kısa süreli bellek kavramından evrimleşmesine ve hala zaman zaman birbiri yerine kullanılmasına rağmen depolama ve manipülasyonun bir kombinasyonunu içerir. Çalışma belleği, bilginin basit geçici depolanmasına olanak sağlayan kısa süreli bellekten ayrılır (Baddeley, 2012).

Teorik olarak çalışma belleği kavramı, bilgileri geçici olarak muhafaza eden ve depolayan sınırlı kapasite sisteminin, algılama, uzun süreli bellek ve eylem arasında bir arayüz sağlayarak insan düşünce süreçlerini desteklediği bir bilişsel sistemdir. Bir dizi ampirik ve teorik teknik kullanarak çalışma belleği çalışmalarına birçok yaklaşım vardır. Bununla birlikte, çoğu teori, daha çevre tabanlı depolama sistemleriyle desteklenen sınırlı dikkat kapasitesine sahip bir sistem ihtiyacı üzerinde hemfikirdir (Baddeley, 2003).

Baddeley (1992) yayınladığı makalede kısa süreli bellekten, birden çok modaliteden oluşan bir sistem olarak bahsetmektedir. Bunlar merkezi yönetici (central executive), seslendirme döngüsü (phonological loop) ve görsel mekansal kopyalama (visuo-spatial sketchpad)'dır. Merkezi yöneticinin işlevi diğer iki kısa süreli bellek sisteminden gelen bilgileri koordine etmektir. Seslendirme döngüsü konuşmaya dayalı bilginin korunması ve tekrarlamadan sorumludur. Görsel mekansal kopyalama ise görsel ve mekansal bilgiden sorumludur.

Kısa Süreli Bellek

Günlük hayatta yaptığımız aktivitelerin çoğu algılanan içeriklerinin kısa bir süreliğine dahi olsa aklımızda tutulmasını gerektirir. Fakat böyle bir zihinsel yeteneğimiz olmasaydı algıladığımız bu içeriklerin zihnimize girip çıkması bir olurdu. Böylece karşımızdaki insanla iletişim kurmak gibi günlük yaşamdaki faaliyetlerimizi

yürütemez olurduk. Çünkü bir konuşmayı sürdürebilmek kısa süreli hafızayı gerektirir. Anlamli cümleler kurabilmek, bir fikri savunabilmek, söze başlarken aklımızdaki düşünceyle beraber az önce söylediklerimizi ve birazdan söyleyeceklerimizi zihnimize tutabilmek kısa süreli hafızaya bağlıdır (Özakpınar, 2009).

Kısa süreli bellek, çevreden alınan bilgilerin kısa bir süre için korunduğu bilgi deposudur. Kısa süreli bellekte depolanan bilgi farkında olduğumuz bilgidir ve bu bilgiye kolayca ulaşılabilir. Kısa süreli bellekteki bilgi kısa ömürlü olmasına rağmen tekrar etme yöntemi bilginin unutulmasına engel olabilir (Smith vd., 2015).

Bilginin işleme sürecinde kısa süreli belleğe gelebilmesi için iki önemli unsur vardır. Bunlar bilginin dikkat çekici olması ve var olan bir şemayı etkinleştirmesidir. Duyusal girdilerin büyük bir kısmı önemsiz ya da konuyla alakasız görülerek ihmal edilir ve sonunda unutulur. Bu içeriklerin depolanması dikkat gerektirir (Kırpınar, 2019).

George Miller (1956) yaptığı deneyde deneklere bir dizi rakam okuyup hemen sonrasında hatırladıklarını tekrar etmelerini istemiştir. Bu deney sonucunda Miller ortalama bir insanın kısa süreli belleğinde tutabileceği öge kapasitesini 7 ± 2 olarak belirtmiştir.

Atkinson ve Shiffrin (1968) kısa süreli belleğin aynı zamanda çalışma belleği işlevi gördüğünü belirtmişlerdir. Önerdikleri modele göre kısa süreli bellek duysal kayıttan ve ayrıca uzun süreli bellekten seçilen girdileri alır. Sınırlı alana sahip olan kısa süreli belleğe gelen bu bilgiler yaklaşık 30 saniyelik bir süre içerisinde kaybolur. Uzun süreli bellek, kısa süreli bellekten aktarılan bilgi için oldukça kalıcı bir veri havuzudur.

Uzun Süreli Bellek

Uzun süreli bellek dakikalar öncesinden bir ömre kadar uzanan anılar, bilgiler, imgeler, izlenimler ve duygulardan oluşan depodur (Özakpınar, 2009). Kısa süreli bellekteki bilgi yalnızca duyu organlarından gelen bilgi ile sınırlıyken uzun süreli bellekte bilgi dakikalar ile yıllar boyunca saklanabilir (Karabekiroğlu vd., 2005).

Çevreden insanın duyu organlarına sürekli ses, ışık, koku, tat gibi bir bilgi akışı olur. Bu bilgiler kısa süreli bellekte değerlendirilerek farklı yollarla sınıflandırılarak, gruplandırılarak, anlam kazandırılarak, kodlanarak uzun süreli belleğe aktararak ve

depolanabilir. Kodlama yeni bir bilginin bellekteki önceki bilgi ile bütünleşmesi sürecidir (Keskin, 2015).

Kapasitesinin sınırsız olduğu ve buradaki bilgilerin görece kalıcılığı olduğu düşünülen uzun süreli bellekte iki tür alt bellek bulunur. Epizodik bellek kişinin yaşantısıyla ilgili hatıralardan meydana gelip bu yaşantıların kaydedilmesiyle oluşur. Bu kayıtlar çoğunlukla yer ve zamanla ilişkilendirilmişlerdir. Semantik bellek ise kişinin dünya görüşünü, genel kültürünü içeren bellek türüdür (Şimşek ve Ömeroğlu, 2013).

1.2.3. Dikkat

1.2.3.1. Dikkat Tanımları

Dikkat insan zihninin temel süreçlerindedir. Psikoloji biliminin başlangıcından itibaren dikkat araştırılmaktadır. Bu sebeple günümüzde bu süreç mevzusunda geniş bir bilgi birikimine ve temelini bunlardan alan psikoloji kuramlarına sahibiz (Dinçer ve Karakaş, 2008). Dikkat önemli bir bilişsel kapasitedir. Yine de günlük kullanımına rağmen dikkat kavramı hala tam anlamıyla iyi anlaşılmış bir bilişsel kapasite değildir (Kerns ve Mateer, 1996). Birçok araştırmacı dikkati farklı şekillerde tanımlamıştır.

Meldman dikkatin psikolojik ve psikiyatrik literatürdeki tanımlarının ve açıklamalarının bir listesini hazırlamış, dikkatin iki düzineden fazla tanımı olduğunu bulmuştur. Meldman'ın listesine göre dikkat; bir işlev, bir süreç, farkındalık hali, kuvvet, bilinç derecesi, uyanıklık hali, bir enerji hali, bir yönelim reaksiyonu, beklenti ya da konsantrasyon hali olarak tanımlanmıştır (Shinar, 1978).

Dikkat insan bilgi işleme sisteminin önemli bir bileşenidir. Duyulara ait tüm bilgileri tek seferde işlemek mümkün olmadığı için bu sistem sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Dikkat bu sınırlı kapasitedeki işlemciye gerekli odaklanmayı sağladığı için önemlidir (Dewey vd., 1989). Bir başka tanıma göre ise dikkat uyarıların farkında olma halidir. Dikkat yalnızca günlük etkinliklerimizde değil iş ve eğitim hayatımızda da önemli yer tutan bilişsel işlevlerdendir. Zihinsel faaliyetler sonucu dış dünyadaki uyarıların duyu organları tarafından yakalanır. Bu sebeple dikkat duyu organlarıyla alınan uyarıların seçilerek algılanması sürecidir (Karaduman, 2004).

Ratey'e (2001) göre dikkat yalnızca bir uyarıyı fark etme yeteneği değildir. Dikkat aynı zamanda bireyin algıladıklarını dengeleyebilmesi ve bunları süzgeçten geçirebilmesi sürecidir. Dikkati zihinsel şemalar için aktivasyon ve inhibisyon

değerini modüle eden bilişsel işlem kapasitesinin tahsisi ve kullanımı olarak tanımlayan Ellis ve Hunt'a (1993) göre zihin dışarıdaki uyarıcıları fark eder ve bu uyarıcılar arasından hedefine ulaşmasını sağlayanı seçer, dikkat ise bu süreci yönlendirmeye yarar. Kolb ve Wishaw' a (1996) göre ise dikkat mevcut uyarılar arasından, ihtiyaç ve hedef doğrultusunda birisini seçip yönelmeyi sağlayan sinir sistemi işlevidir.

Ribot (1891) dikkati istemli ve istemsiz olarak iki farklı yapıya sahip bir işlev olarak tanımlamaktadır. İstemli dikkat daha ilkel bir yapı olarak tarif edilebilirken istemli dikkatin daha çok çevresel faktörlerden etkilendiği kabul edilir. Gaddes ve Edgel (1994) *pasif* ve *aktif* olmak üzere dikkatin iki ana formu olduğunu belirtmektedirler. *Pasif dikkat* bireyin istemsizce çevresindeki uyarıcılardan birisine odaklanmasıdır. Aksine *aktif dikkat* istemlidir ve açlık, merak gibi içsel durumlar da dahil olmak üzere uyanıklık, konsantrasyon, ilgi ve ihtiyaçlar tarafından yönlendirilir. Posner ve Petersen (1990) dikkatin üç ana fonksiyonundan bahsetmişlerdir. Bunlar; duyuşsal olaylara yönelme, sinyallerin belirlenmesi için bilinçli işleme ve uyanıklık halinin sürdürülmesi olarak sıralanır.

Yapısında beynin uyarılması ve bu uyarılardan seçme işleminin olan dikkat, insanların günlük yaşamda maruz kaldığı bilgi bombardımanını nedeniyle birden çok kanala bölünmektedir. Bu da önemli olan işlerin ve gerekli olan bilgilerin unutulmasına, motivasyon bozukluklarına neden olmaktadır. Dikkat kavramına ilişkin çalışmalar doğrultusunda dikkatin yapısı sürekli dikkat, seçici dikkat ve bölünmüş dikkat olmak üzere üç temel başlıkta ele alınabilir. Sürekli dikkat genel bir uyarılmışlık hali ve belli bir amaç için sürekli odaklanabilme yeteneğidir. Seçici dikkat, dikkatin diğer uyarılar arasından bir uyarana yönelmesi, bölünmüş dikkat ise dikkatin birden çok uyarıcı ile aynı anda ilgilenmesi halidir (aktaran Batbat, 2006).

1.2.3.2. Dikkat Çeşitleri

Seçici Dikkat (Selective Attention)

Seçici dikkat, davranışsal olarak alakasız birçok uyarının; tepkiler, anılar, düşünceler arasından davranışsal olarak uygun uyarıyı seçmeye yarayan zihinsel yetenek olarak tanımlanır (Corbetta, 1998). Diğer bir ifade ile seçici dikkat hedef olmayan uyarılar arasından hedef olan uyarıya dikkat etme ve yanıt verme yeteneğidir. Yani dikkatin davranışsal ve bilişsel yönden öteki uyarıcılar dışında

seçilmiş bir uyana yönelmesidir. Buna bir öğrencinin sınıfın dışarısında iş makinesi çalışırken öğretmenini dinleme durumu örnek verilebilir. Seçici dikkat ile ilgili sorunları olan bir kişinin dikkati amaç dışı herhangi bir uyarana ile kolayca dağılır. Bu uyarılar ses, olay gibi dışsal uyarılar olabilirken endişeler ya da derin düşünceler gibi içsel uyarılar da olabilirler. Bu duruma ise evdeki bir çocuğun, bahçede arkadaşları oynarken ders çalışmamasını örnek verebiliriz (Karaduman, 2004).

Seçici dikkat ile ilgili çalışmalardan biri de 1953 yılında Colin Cherry tarafından yapılmıştır. Bu alandaki pek çok araştırma trafik denetleyicilerin 1950'li senelerde karşılaşmış oldukları sorunlara dayandırılmıştır. Bu zamanda mesajların kontrol kulesi üzerindeki tek bir hoparlörden gelmesi sonucu pilotların karmaşık sesleri denetleyicilerin görevini zorlaştırmıştır. Cherry 1953 yılında yaptığı çalışmada katılımcıların aynı anda tek bir hoparlörden gelen mesajları dinlemelerini ve bunları ayırt etmeye çalışmalarını istemiştir. Cherry'nin çalışmaları bizim arka fondaki sesleri ayırma becerimizin; konuşmacının cinsiyeti, sesin geliş yönü, ses derecesi, ya da konuşma hızı gibi seslerin özelliklerine bağlı olduğunu göstermiştir ve bu duruma 'kokteyl parti' etkisi adı verilmiştir. Bu kavram kişinin çevresindeki çeldirici uyarılara aldırılmadan dikkatin tek bir konuşmacı üzerinde yoğunlaşmasını açıklamaktadır. Bunun sonucunda ise işitme sistemimizin şaşırtıcı bir becerisi olan gürültülü yerlerde konuşabilme yeteneğimiz ortaya çıkmaktadır (Yaycı, 2007).

Sürekli Dikkat (Sustained Attention)

Genel dikkat hali ve süreklilik kavramlarını içeren sürekli dikkat bireyin dikkatini devam etmekte olan ve tekrarlanan etkinliklere verebilme yeteneğidir. Sürekli dikkat sessiz okuma, akılda bilgi tutma, ödevlerini tamamlama, problem çözme gibi durumlarda gerekli olduğu için en yüksek seviyesinde çalışma belleği veya zihin kapasitesi yeteneklerini de içerir (Karaduman, 2004).

Sürekli dikkat devamlı ve tekrar eden aktiviteyi bir süreliğine tutarlı ve davranışsal olarak koruma kabiliyeti anlamına gelir. Sürekli dikkatinde bozulma olan bireyler belli bir görev üzerinde sadece birkaç saniye veya dakika odaklanabilirler. Hatta kısa süreler boyunca odaklanma performanslarında dalgalanmalar olabilir. Yüksek seviyelerdeki sürekli dikkat aynı zamanda zihinsel kontrolü ya da çalışma belleğini inşa eder ki bu da aynı anda birden fazla bilgiyi akılda tutma ve kontrol etme yeteneğini içerir (Mateer vd., 1996).

Bölünmüş Dikkat (Divided Attention)

Bölünmüş dikkat birden çok uyarana aynı anda dikkat etme yeteneğine denir. Diğer bir ifade ile birden çok işlemci ya da uyarana aynı anda odaklanıp dikkatin istediğimiz yöne yönlendirilmesi de denilebilir. Bölünmüş dikkate örnek olarak araba kullanırken telefonla konuşma verilebilir (Özcan, 2018).

Odaklanmış Dikkat (Focused Attention)

Algılamada ve yanıt vermedeki seçiciliği içeren odaklanmış dikkat kişinin dikkatini belli bir uyarana yönlendirebilme yeteneğine denir. Yani dikkatin görsel veya işitsel bir uyarıcıya cevap vermesidir. Odaklanmış dikkat genellikle görsel veya işitsel alanlarda ölçülebilir. İşitsel odaklanmış dikkati test etmek için kişiye sağ ve sol kulaklık aracılığı ile yönlendirilen aynı anda iki farklı metnin okunduğu bir alıştırma verilir. Bu metinlerden biri hedef uyarıcı iken diğeri dikkat dağıtıcıdır. Görsel odaklanmış dikkat ise çoğunlukla diğer birçok uyarın içerisinden hedef uyarının bulunmasını amaçlayan görsel tarama testleri kullanılarak ölçülür (Karaduman, 2004).

Odaklanmış dikkat ile bölünmüş dikkat arasında önemli bir fark vardır. Odaklanmış dikkatte kişiye birden çok uyarın verilir ve bunlardan yalnızca bir tanesine odaklanması istenir. Böylece belirli bir uyarının diğer uyarınlar arasından nasıl seçildiği görülmüş olur. Bölünmüş dikkatte ise kişiden verilen iki uyarana da dikkat etmesi istenir. Böylece kişinin dikkat kapasitesi hakkında bilgi edinilmiş olur (Yaycı, 2007).

1.2.3.3. Dikkat Kuramları

Filtre Teorisi

Donald Broadbent insan dikkat işleme sistemini tanımlamak için bir bilgi işleme metaforunu kullanan ilk kişidir (Fernandez-Duque ve Johnson, 1999, s. 88). Bütün dikkat teorisyenleri sistemin, bilginin az bir bölümünün içeri girmesine izin verdiğini ve diğer uyarıcıları elediğini kabul eder. Broadbent'in filtreleme dediği bu olay gerekli olmayan bilgileri eler ve sistemin gerekli olan uyarınlarla daha aktif bir şekilde ilgilenilmesini sağlar (Karaduman, 2004).

Broadbent'in filtre teorisi herhangi bir dikkat teorisinin doğal başlangıç noktası sayılır. Bu teoriye göre üç eleman belli bir sekans içerisindedir. Bunlar kısa süreli depo, seçici bir filtre ve sınırlı kapasite alanıdır. Eş zamanlı uyarınlar duyu organları

aracılığı ile alınır ve kısa süreli depoda tutulur. Burada depolanabilecek bilgi kapasitesinin bir sınırı yoktur. Daha sonra seçici filtre gelen uyarıları belirlenen bir "kanal" üzerinden sınırlı kapasite alanına iletir. Bu uyarılar filtreden geçerek bir sonraki işleme için renk, şiddet, sıklık, süre gibi fiziksel özelliklerine bakılarak seçilir. Sınırlı kapasite alanı ise seçici filtreden geçen bu bilgileri işler (Kahneman, 1973). Broadbent'in modeli, filtrenin bilgi akışını kısıtlamasının tıpkı bir şişenin boğazının sıvı akışını kısıtlamasına benzediği için "darboğaz modeli" olarak da bilinir. Bir şişeden sıvı döküldüğünde şişenin dar boğazının sıvı akışını azaltması gibi, Broadbent'e göre filtre de gelen uyarıcıları kısıtlar ve bunlardan sadece bazılarını sınırlı kapasite alanına iletir. Bunun yanı sıra sıvının kendisine en yakın olan bölümünün akışını sağlayan şişe boğazının tersine, Broadbent'in filtresi uyarıcının ses tonu, hızı gibi fiziksel özellikler bakımından bilgilerin akışını sağlar (Goldstein, 2013).

Broadbent kuramını, işitsel bölünmüş dikkatin araştırılması için en erken girişimlerden biri olan "split-span" yöntemi olarak bilinen deneylerle desteklemiştir. Deneylerde katılımcılara iki ayrı kulağa saniyede iki sayı dizisi verilmiştir. Örneğin sol kulağa gelen mesaj 3-5-8 ve sağ kulağa gelen mesaj 9-2-6 olabilir. Deneklerin işi işittikleri sayıları yazmaktı. Bu deneyler sonucunda katılımcıların rakamların ancak %65'ini doğru hatırladıkları bulunmuştur. Ancak deneklerden işittikleri sayıları sunulan kulak sırasına göre değil de araştırmacının verdiği sıraya göre yazmaları istendiğinde bu oran %20'ye düşmüştür. Broadbent'e göre bunun bir nedeni dikkatin daha sık değiştirilmesi sonucu performansın düşmesidir (Pashler, 1999).

Seçici dikkat araştırmalarında temel fakat cevaplanamayan bir soru, görevle ilgili olmayan bilgilerin işlenme ve hatırlanma kapsamıdır. Colin Cherry 1953 yılında yaptığı gölgelendirme adını verdiği deneylerinde bu soruya yanıt aramıştır. Cherry deneylerinde katılımcılardan iki kulağa verilen mesajlardan dikkat edilen mesajı tekrarlayarak gölgelendirmelerini istedi, diğer kulağa sunulan mesaj ise görmezden gelindi. Dikkat edilmeyen kanal her zaman İngilizce konuşan bir erkek sesiyle başlayıp bir erkek sesiyle sona erecek şekilde düzenlenmişti. Ancak mesajın orta kısımlarında koşullar farklılık gösterecek şekilde değişebilirdi. Gölgeleme görevinden sonra, katılımcılar bu değişiklikleri ve ilgisiz kanalın diğer özelliklerini tespit etmeleri konusunda sorgulandılar. Tüm katılımcılar alakasız girdileri insan konuşması olarak tanımlayabildi ve bir erkekten bir kadın sesine yapılan değişikliği neredeyse her zaman bir tespit edebildi, ancak hiçbiri alakasız kanaldan kelime veya kelime öbekleri

bildiremedi. Cherry aynı seste iki mesajı aynı anda iki kulağa sunduğunda ise, yani fiziksel farklılıkları ortadan kaldırdığında katılımcılar iki mesajı anlam temelinde ayırmayı çok zor bulmuşlardır. Bu deneyler sonucu Cherry ilgi duyulan çeşitli işitsel mesajlar arasından birini seçmek için konuşmacının cinsiyeti, ses yoğunluğu gibi fiziksel farklılıkları kullandığımızı tespit etmiştir (Cherry, 1953).

Bu çalışmaları takiben Neville Moray deneklerin, aynı sesle kaydedilmiş mesajlardan bir kulağa sunulan mesajı gölgeledikleri, diğer kulağa sunulan mesajı ise görmezden geldikleri bir deney düzenlemiştir. Bazı durumlarda, aynı kelime listesi göz ardı edilen mesajda otuz beş kez tekrar edilmiştir. Listedeki çıkan kelimeler üzerinde yapılan bir tanıma testi sonucu, deneklerin bu kelimeleri daha önce sunulmamış kelimelerden daha fazla tanımadıkları bulunmuştur. Ancak göz ardı edilen kanala bir kişinin kendi adı gibi öznel mesajlar sunulduğunda katılımcılar bunu fark etmişlerdir (Moray, 1959). Birçok mesaj arasından seçtiği mesajı dinleyen biri göz ardı ettiği mesajda adını veya “Yangın!” gibi bariz bir ifadeyi duyması kokteyl partisi etkisi olarak adlandırılır. Broadbent’in teorisinde seçici filtre sadece bir mesajın geçmesine izin verirken Moray’ın çalışmasında katılımcılar fiziksel özellikleri dolayısıyla kendi isimlerini fark etmişlerdir. Katılımcıların isimlerinin filtreye takılmadığı hatta anlamını belirleyecek düzeyde çözümlendikleri görülmektedir (Goldstein, 2013).

Broadbent’in her biri ayrı kulağa sunulan iki sayı dizisinin verildiği deneyinin aksine Gray ve Wedderburn göz ardı edilen mesajın konu için anlamlı olduğu bir deney tasarladılar. Sevgili Jane Teyze olarak adlandırılan bu deneyle katılımcıların dikkatlerini verdikleri kulağa “Sevgili 2 Teyze” mesajı, göz ardı etmelerini istedikleri kulağa ise “3 Jane 8” mesajı verilmiştir. Daha sonra katılımcılardan dikkat ettikleri mesajı iletmelerini istediklerinde katılımcılar “Sevgili Jane Teyze” mesajını duyduklarını belirtmişlerdir. Bu da işlemede sözcüklerin anlamlarının dikkate alındığını göstermektedir (Gray ve Wedderburn, 1960).

Süzgeç Zayıflatıcı Teori

Her ne kadar Broadbent’in teorisini destekleyen çalışmalar yapılmış olsa da mesajın göz ardı edilen kanaldan nasıl geçtiği çözülmemiş bir sorudur. Treisman geliştirmiş olduğu modelde Broadbent’in kuramına yönelik bir değişiklik öne sürerek bu soruya cevap aramıştır.

Treisman göz ardı edilen uyarıların Broadbent'in filtre modelinin gösterdiğinden daha titiz bir şekilde nasıl işlendiğini açıklamak için bir araç olarak zayıflatma teorisini önermiştir. Bu modele göre alakasız uyarıcıların farkındalığa girmesini engelleyen bir filtre yerine bir zayıflatıcı vardır. Deneylerinde Treisman 'konuşma gölgeleme yöntemi' kullanarak zayıflama teorisinin geçerliliğini kanıtlamak için deneyler yaptı. Katılımcılara bir dizi kulaklık aracılığıyla her kulağa birer tane olmak üzere iki işitsel mesaj sunuldu. Diğer mesajı yok sayarak bir mesaja katılmaları istendi. Katılımcıların mesaja katıldığından emin olmak için, duydukları mesajı yüksek sesle tekrar etmeleri istendi (gölgeleme). Tipik olarak, sunulan mesajlar konuşulan kelimeler veya cümlelerdi. Treisman, katılımcının katılmamış mesajdan (gölgelenmemiş mesaj) ne kadar ve ne tür bir bilgi alabileceğini bilmek istedi. Bulgular, kendi adı, konuşmacının cinsiyeti ve diğer özellikler gibi bazı bilgilerin gölgesiz mesajda algılanabileceğini öne sürdü. Deneylerinden birinde, her iki kulağa aynı mesajlar çalındı, ancak aralarında hafif bir gecikme yaşandı. Gecikme çok uzunsa, katılımcılar aynı malzemenin her iki kulağa da çalındığını fark edemediler. Katılımsız mesaj gölgeli mesajın önünde 2 saniyeye kadar olduğunda, katılımcılar benzerliği fark etmişlerdir (Treisman, 1964).

Treisman'ın modelinin filtre teorisinden farkı filtrenin dikkat edilmeyen mesajı yok etmemesi, sadece zayıflatmasıdır. Treisman'a göre duyuşsal bir mesaj hafızada varsayımsal "sözlük birimler"ni aktive eder. Her birimin algı oluşması için aşması gereken bir eşik vardır. Kişinin adı gibi son derece önemli uyarılara karşı eşikler kalıcı olarak düşürülür. Bağlamın olası kıldığı bir kelimenin eşik de geçici olarak düşürülür. Bu eşik varyasyonlar nedeniyle, ilgisiz bir kanalda sunulan yüksek öneme sahip veya yüksek olasılıklı bir kelime, zayıflamaya rağmen algılanabilir. Önemli uyarılar için azaltılmış eşik değerlerin varsayımı, Treisman'ın kişinin gölgelenen mesajların içerisinde ara sıra aniden bir kulaktan diğerine geçen bir mesajın içeriğini nasıl takip ettiğini de açıklar (Kahneman, 1973).

Geç Seçme Teorisi

Katılımsız kanalın semantik işlemlerini açıklama için Deutsch ve Deutsch 1963 yılında geç seçim teorisini ileri sürdüler. Broadbent'in filtre teorisinin tam tersine, geç seçim teorisi, tüm uyarıların semantik tanım seviyesine analiz edildiğini, ayrıca semantik analizi destekleyen mekanizmanın bir kapasite sınırlı olmadığını ve böylece tüm algısal girdileri paralel olarak işleyebileceğini söyler. Diğer bir ifade ile bilginin

seçilip seçilmemesi o sıradaki uygunluk düzeyine bağlıdır. Önemli olarak, Deutsch ve Deutsch, deneklerin bu erken semantik tanımlara bilinçli olarak erişebildiğini ima etmemiştir. Aksine, farkındalık ancak dikkat seçim sürecinin sınırlı bir sürecinden sonra gerçekleşti gözlemcilerin zaman içinde herhangi bir anda potansiyel uyarıların küçük bir alt kümesinin farkında oldukları fikrini ortaya koymuşlardır (Deutsch ve Deutsch, 1963).

Bu teörinin filtre teorisine arasındaki temel fark seçici filtrenin yeridir. Broadbent'in teorisinde bilgi kısa süreli depoya gelir, burada birkaç saniye kalır. Sistem kısa süreli depo ile tanıma arasında sınırlıdır. Seçici filtre tarafından sıkı bir şekilde kısıtlanan tanıma, sınırlı kapasite işlemcisinin aktif dikkatini zorunlu kılar. Deutsch ve Deutsch'un teorisinde ise kısa süreli depodan giren bilgi sınırlı kapasite işlemcisinin dikkati olmadan uzun süreli depodaki anlam ile ilişkiye girerek gelen tüm bilgiler dikkat işlemeyen belirlenir ve anlamlı hale gelirler. Bu modele göre tanıma merkezi işlem kapasitesini gerektirmezken anımsama ya da bilgiye cevap verme bu kapasiteyi gerektirir (Amado, 1996).

Alternatif Seçme Teorisi

Broadbent'in beyindeki "seçici bir filtrenin" içerik tamamen analiz edilmeden önce istenmeyen mesajı reddettiği, Deutsch ve Deutsch'un, tüm uyarı girdilerinin tamamen analiz edildiğinin ve seçimin yalnızca yanıtları ve hafızayı belirlemek için yapıldığı teorilerinden hareketle Treisman ve Geffen yeni bir teori ileri sürmüşlerdir (Treisman ve Geffen, 1967). Treisman ve Geffen, katılımcılara iki işitsel mesaj ve iki farklı görev verdiler. İlk görev, birincil mesajı "gölgelemek" idi; ikinci görev ise, her iki mesajda da belirli hedef kelimeleri duyduğunda önündeki düğmeye basmaktır. Her iki kulağa verilen mesajlar içerisinde eşit sayıda hedef kelime bulunmasına dikkat edilmiştir. Deney sonucunda katılımcıların, gölgeledikleri mesajdaki algılama oranları gölgeli olmayan mesajdan çok daha yüksek bulunmuştur (sırasıyla % 87 ve % 8) (Eysenck, 2001).

Treisman ve Riley ise 1969'da her iki mesajda da hedeflere tam olarak aynı cevabın verildiği bir çalışma organize etmişlerdir. Katılımcılara mesaj gölgelenen veya gölgelenmeyen olsun, hedef kelimeyi duyduklarında gölgelemeyi bırakmaları ve düğmeye basmaları istenmiştir. Gölgelenen mesajda gölgesiz mesajdakine oranla çok daha fazla hedef kelime yakalandığı tespit edilmiştir (Eysenck, 2001).

Heinz ve Johnston (1978), seçimden önce ne kadar fazla işlem gerçekleştirilirse işleme kapasitesi talebinin de o kadar fazla olacağını içeren esnek bir dikkat modeli geliştirmişlerdir. Onlara göre seçim, kapasite taleplerini en aza indirmek için mümkün olan en erken işlemlerde yapılır. Johnston ve Wilson bu varsayımları test etmişlerdir. Kelime çiftlerinin dikotik olarak sunulduğu (yani her kulağa bir kelime) ve görevin hedef kelimeleri tanımak olduğu bir deney düzenlediler. Hedefler iki farklı anlamı olan belirsiz kelimelerdi. Kategori “giyim eşyaları” olsaydı, o zaman “çorap” olası bir hedef kelime olurdu. Her hedef kelimeye, hedefin uygun anlamını (örneğin, koklama) ya da uygunsuz anlamı (örneğin, yumruklar) ya da tarafsız bir hedef olmayan kelime (örneğin, Salı) eşlik etti. Katılımcılar hangi kulak hedeflerinin geleceğini bilmediğinde (bölünmüş dikkat), uygun hedef olmayanlar, uygun hedeflerin ve tarafsız hedef olmayanların tespit edilmesini kolaylaştırdı. Böylece, dikkatin bölünmesi gerektiğinde, hedef olmayan kelimeler anlam için işlendi. Katılımcılar tüm hedeflerin sol kulağa sunulacağını bildiklerinde, hedef olmayan kelimenin türü hedef tespiti üzerinde hiçbir etkiye sahip değildi. Bu nedenle, hedef olmayan bu odaklanmış dikkat koşulunda anlam için işlenmemiştir ve hedef olmayan uyaranlar tarafından alınan işlem miktarı sadece görev performansı için gerekli olduğu kadardır (aktaran Eysenck ve Keane, 2000).

1.2.4. Nörokognitif İşlevler ve Dissosiyasyon İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Gürnlük ve meslektaşları (2000) araştırmalarında depersonalizasyon bozukluğu olan on beş hastayı, bilişsel işlevi değerlendiren kapsamlı bir nöropsikolojik test dizisinde, 15 kontrol deneği ile karşılaştırmışlardır. Ancak gruplar arasında nöropsikolojik test performansı bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Veltman ve arkadaşlarının (2005) yaptıkları bir çalışmada 21 katılımcıyı, dissosiyasyon ölçeğinden aldıkları puanlara göre düşük ve yüksek olarak iki gruba ayırmışlardır. Sternberg çalışma belleği görevi yerine getirilirken fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme kullanmışlardır. Yüksek dissosiyasyon puanı alan katılımcıların, her iki görevde de biraz daha iyi performans gösterdikleri gözlenmiştir. Ancak her iki görev için reaksiyon sürelerinin gruplar arasında benzer olduğu görülmüştür. Bu bulgular, çalışma belleği kapasitesindeki değişikliklerle ilişkilendirilmiştir.

Bir diğer çalışmada ise herhangi bir psikiyatrik veya nörolojik bozukluğu olmayan ve daha önce travma deneyimi olmayan 17 yüksek ve 17 düşük seviyeli

dissosiyatörde dikkat, bellek ve yürütücü kontrol işlevleri incelenmiştir. Araştırmacıların beklentileri ile tutarlı olarak yüksek seviyeli dissosiyatörler daha düşük çalışmam belleği performansı göstermişlerdir. (Armhein vd., 2008).

Sağlıklı gönüllüler arasında dissosiyasyon ve bilişsel işlev bozukluğu arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışmada ise 60 sağlıklı gönüllüye Dissosiyatif Yaşantı Ölçeği ve bellek işlevlerini ölçmek için Wechsler Bellek Ölçeği verilmiştir. Dikkat süreçleri ise Stroop testi ile ölçülmüştür. Dissosiyasyon ve bellek arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak beklenenin aksine dikkat ve dissosiyasyon arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır (Özdemir vd., 2015).

McKinnon ve arkadaşları (2016) yayınladıkları derlemede dissosiyasyonun biliş üzerindeki etkisini değerlendiren araştırmaları ele almışlardır. Sağlıklı örnekleri karşılaştıran dokuz ayrı çalışmada, daha yüksek seviyelerde dissosiyasyon, öncelikle daha düşük seviyelerde dikkat, yürütme işlevi ve hafıza ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte sağlıklı katılımcılarda daha yüksek dissosiyasyon eğilimleri olanların, daha düşük dissosiyatif eğilimleri olanlara kıyasla daha iyi sözel çalışma belleği, bölünmüş dikkat ve seçici dikkat gösterdiği dört çalışmaya da dikkat çekmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

AMAÇ VE HİPOTEZLER

2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu çalışmada disosiyatif deneyimler ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişkinin incelenmesinin disosiyatif belirtilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Araştırmanın hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Disosiyatif deneyimler ile dikkat arasında ters yönlü bir ilişki vardır.
2. Disosiyatif deneyimler ile bellek arasında ters yönlü bir ilişki vardır.
3. Disosiyatif deneyimler ile yürütücü işlevler arasında ters yönlü bir ilişki vardır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Çok sayıda çalışma disosiyasyon ile kişilerarası ve kişisel değişkenleri incelemiştir. Buna ek olarak yüksek disosiyasyon durumunda bilişsel süreçleri inceleyen çeşitli çalışmalar yayımlanmıştır. Ancak sadece birkaç çalışma bu üç değişken arasındaki ilişkiyi ve dikkat süreçleri güçlü bir şekilde disosiyasyon ile ilişkili olsa da nispeten az sayıda çalışma bu iki alanı incelemiştir. Bu çalışmalarda ise farklı sonuçlar elde edilmiştir. Türkiye’de araştırmamızdaki kavramları inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunması göz önüne alındığında, yapılması planlanan araştırmanın literatüre ve kaynak oluşturmaya katkısı olacağı düşünülmektedir.

2.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın varsayımları aşağıdaki gibidir.

1. Araştırmaya katılanların sorulan soruları dürüstçe cevapladıkları varsayılmaktadır.
2. Örneklem İstanbul ve Hatay illerinde yaşayan, çeşitli üniversitelerde okuyan belirli yaş aralığındaki evreni doğru bir şekilde yansıtmaktadır.
3. Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formunun katılımcıların araştırmada kullanılması istenen özelliklerini; Disosiyatif Yaşantı Ölçeği(DES) ise kişilerin disosiyatif eğilimlerini ölçtüğü varsayılmıştır.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın örneklemini İstanbul ve Hatay illerinde bulunan, çeşitli üniversitelerde 2019-2020 eğitim öğretim yılında farklı bölümlerde okuyan lisans öğrencisi grubu ile sınırlıdır.

2. Araştırmamızı oluşturan örneklem grubu yaş ve eğitim düzeyi bakımından sınırlıdır.

3. Bu çalışmada nörokognitif işlevlerin incelenmesi için kullanılan testler; Wechsler Bellek Ölçeği, Stroop Testi, İz Sürme Testi ve Sayı Menzili Testi ile sınırlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma üniversite öğrencilerinde dissosiyatif deneyimler ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişki durumunu inceleyip, nörokognitif işlevleri ölçen testlerden alınan puanların deney ve kontrol grubuna göre değişip değişmediğine bakmayı amaçlayan, karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini 2020 yılında İstanbul ve Hatay illerinde yaşayan 47 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklemin kontrol grubu 23 kişiden, deney grubu ise 24 kişiden oluşmaktadır.

Araştırmada kullanılan çalışma dışı tutulma koşulları şunlardır;

Bilinç kaybı ya da kafa travması geçiren kişiler,

Beck Depresyon Ölçeğinde kesme puanının üstünde kalan kişiler,

Nörokognitif işlevleri etkileyen ilaç kullanan kişiler.

Bu bağlamda bu çalışmada nörokognitif süreçleri etkileyebileceği düşünülen özellikleri bulundurmayan katılımcılar seçildikten sonra, dissosiyatif bozukluğu olanlar ve olmayanlar şeklinde deney ve kontrol grubuna ayrılarak değerlendirilmişlerdir. Değerlendirmeler nörokognitif testler uygulanarak yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan Bilgi Formu, Beck Depresyon Ölçeği, Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği uygulanmış olup, nörokognitif işlevlerini ölçmek için de Stroop Testi, İz Sürme Testi, Sayı Menzili Testi ve Wechsler Bellek Ölçeği uygulanmıştır.

3.3.1. Bilgi Formu

Katılımcılara ait yaş, cinsiyet, sigara ve ilaç kullanımı gibi verileri toplama amacıyla bilgi formu verilmiştir. Bu formda aynı zamanda kişilerin el tercihi, günlük tükettikleri çay kahve miktarı, kafa travması geçirip geçirmediikleri belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılara çalışma hakkında bilgi veren ve çalışmaya katılımlarını onayladıklarını belgeleyen bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir.

3.3.2. Beck Depresyon Ölçeği

Türkiye’de geçerlilik çalışmaları Hisli tarafından yapılan ölçeğin orijinali 1961 yılında Aron Beck tarafından geliştirilmiştir. Depresyon belirtilerine ilişkin 21 maddeden oluşan ölçekte her madde 0,1,2,3 olarak puanlanır. Alınabilecek en yüksek puan 63 iken 17 kesme puanı olarak kabul edilmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı .74 olarak belirtilmiştir (Hisli, 1989).

3.3.3. Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği

Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği (DES) normal ve klinik popülasyonlarda dissosiyasyonu güvenilir bir şekilde ölçmenin bir yolunu sunmak için geliştirilmiştir. Ölçek yüksek geçerlilik ve güvenirliğe sahip olup 28 maddelik bir kendi kendine raporlama anketidir (Bernstein ve Putnam, 1986). Her maddeden 10’ar olarak artan 0-100 arasında bir puan alınır. DES skoru alınan bu toplam puanın aritmetik ortalamasıyla bulunmaktadır ve kesme puanı 30 olarak kabul edilmektedir (Carlson vd., 1993). Türkçe geçerlik ve güvenirliği yapılan ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.91 olarak bulunmuştur (Yargıç vd., 1995).

3.3.4. Stroop Testi

İlk kez John Ridley Stroop (1935) tarafından geliştirilen test, kelimelerin ifade ettikleri renk ile bu kelimelerin basımında kullanılan renk birbirinden farklı olduğunda adlandırmada ortaya çıkan bozucu etkiyi göstermektedir.

Test 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıdan siyah renkte basılmış olan renk isimlerini okuması istenir. İkinci bölümde farklı renklerde basılmış olan renk isimlerini okuması istenir. Renkli şekillerin bulunduğu üçüncü bölümde renklerin söylenmesi istenir. Dördüncü bölümde renkli yazılmış olan nötr kelimelerin renklerinin söylenmesi istenir. Beşinci bölümde ise farklı renklerde basılmış olan renk isimlerinin basımında kullanılan rengi söylemesi istenir.

Karakaş ve arkadaşlarının (1999) belirttiğine göre bozucu etkinin ortaya çıktığı kritik bölüm renk isimlerinin basımında farklı renklerin kullanıldığı 2. kartta renklerin söylendiği 5. bölümdür. Okuma ve renk söylemede temel düzeylerin belirlendiği ve kontrol koşulu niteliğinde olan testin diğer bölümlerinde 1. kart okuma hızını, 3. ve 4. kart ise renk söyleme hızını ölçmektedir.

Seçici dikkati daha iyi anlamamızı sağlayan bir faktör de Stroop Etkisidir. McKeen Cattell tarafından 1886'da nesne veya renk isimlerini söylemenin bunlarla ilgili kelimeleri okumadan daha uzun zaman aldığı keşfedilmiş, Stroop ise 1935 yılında olayın temelde bir "renk-kelime bozucu etkisi" olduğunu göstermiştir. Stroop Etkisi rengi ifade eden bir kelimenin yazılmasında kullanılmış olan rengin söylenmesi istendiğinde elde edilir. Kelimenin yazılışında kullanılan renk ile kelimenin ifade ettiği renk aynı olmadığında, yani bunlar arasında bir çelişki olduğunda renk söyleme zamanı renk ve kelimenin aynı olduğu duruma oranla uzar. Stroop Etkisi rengi söylemeye odaklanan kişide aynı zamanda renk ismini okuma eğiliminden kaynaklanır (Karakaş vd., 1999).

3.3.5. Sayı Menzili Testi

Wechsler Bellek Ölçeği alt testlerinden biri olan sayı menzili testinde katılımcılara sözel olarak giderek artan sayı dizileri sunulur. Katılımcılardan bu sayı dizilerini tekrarlamaları istenir. İleri sayı menzili ve geri sayı menzili olmak üzere iki çeşidi vardır (Ant, 2005). İleri sayı menzili 8 çift sayı dizisinden oluşurken geri sayı menzili 7 çift sayı dizisinden oluşmaktadır. Sayı menzili testi kişinin belli bir anda belli bir miktarda bilgiyi aklında tutabilme yeteneğini yani basit dikkat becerisini ölçer ("Öktem", 2019).

3.3.6. İz Sürme Testi

A ve B olmak üzere iki formdan oluşan İz Sürme Testinin A formunda katılımcılardan 1'den 25'e kadar karışık olarak yerleştirilmiş olan sayıları sırasıyla 1'den başlayıp 25'e kadar olabildiğince hızlı birleştirmeleri istenir. Testi B formunda ise bu kez sayıların yanı sıra harfler de bulunmaktadır. Katılımcılardan sırasıyla bir sayı bir harf olacak şekilde sayılarla harfleri birleştirmeleri istenir. Her iki formda da süre tutulur ve kaydedilir. İz sürme testi yürütücü işlevleri ölçer. Testin A formu görsel arama ve motor hızı, testin B formu ise sıralama becerisi, dikkat ve enterferansı ölçer (Crowe, 1998).

3.3.7. Wechsler Bellek Ölçeği Mantıksal A Hikayesi

Mantıksal Bellek alt testi Wechsler Bellek Ölçeklerinin her versiyonunda bulunmaktadır. Mantıksal Bellek alt testi iki farklı hikayeden oluşur (Özdemir, 2005). Çalışmamızda kullandığımız mantıksal A hikayesinin okunmasından sonra katılımcılardan hikayeyi mümkün olduğunca aynı kelimelerle anlatmaları istenmiştir.

Katılımcılara anlık, 1 dakika gecikmeli ve 30 dakika gecikmeli hatırlama uygulanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Söz konusu olan bu çalışmada, elde edilmiş verilerin analizi yapılırken, veriler sanal ortamda sayısal ifade olarak girilmiş olup bu veriler Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı (Statistical Program for Social Sciences-SPSS 21.0) kullanılarak istatistiksel analizleri belirlenmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında ise t testi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde temel amacı disosiyatif deneyimler ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişkinin incelenmesi olan bu araştırmanın bu çerçevede oluşturulan hipotezlerinin testi, toplanan verilerin betimsel ve istatistiksel analizleri ve bu analizlerin yorum ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede öncelikle araştırmanın bilgi formundan toplanan verilerin frekans ve yüzdeler bakımından gerçekleştirilen betimsel analizlerine yer verilmiş sonrasında da hipotezlerin uygun istatistiksel test yöntemleri ile analizleri gerçekleştirilmiştir.

4.1. Betimsel Analizler

Bu bölümde örneklemin bilgi formundan elde edilen bulgularının dağılımları frekans ve yüzde olarak değerlendirilmiş ve sunulmuştur. Aşağıda yer alan Tablo 1’de araştırma örneklemin bazı demografik veya kontrol değişkenleri olan Cinsiyet, Yaşanılan Yer, Bilinç Kaybı / Kafa Travması ve El Kullanımına dair bulguların kontrol grubu, deney grubu ve Örneklem bakımından dağılımlarına yer verilmiştir.

Örneklemin Cinsiyet dağılımı değerlendirildiğinde katılımcıların %46’sına denk gelen 22 bireyin Kadın, 25 bireyin ise Erkek olduğu tespit edilmiştir. Yaşanılan yer değişkenine dair dağılımlar değerlendirildiğinde ise katılımcıların %51’ine denk gelen 24’ünün İstanbul’da ikamet ettiği, %49’una denk gelen 23’ünün ise Hatay’da ikamet ettiği tespit edilmiştir. El Kullanımına dair dağılımlar değerlendirildiğinde ise katılımcıların %94’üne denk gelen 44’ünün genellikle sağ elini kullandığı, %6’sına denk gelen 3’ünün ise genellikle sol elini kullandığı görülmektedir.

Tablo 1. Örneklemin Bilgi Formu Dağılımları

		Kontrol Grubu (n=23)		Deney Grubu (n=24)		Örneklem (n=47)	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	13	56	9	38	22	46
	Erkek	10	44	15	62	25	54
Yaşanılan Yer	İstanbul	14	60	10	42	24	51
	Hatay	9	40	14	48	23	49
El Kullanımı	Sağ	21	91	23	96	44	94
	Her İki El	0	0	0	0	0	0
	Sol	2	9	1	4	3	6

Aşağıda yer alan Tablo 2’de örnekleme sunulan bilgi formunda yer alan diğer sorulara verilen cevapların ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri yer almaktadır. Elde edilen bulgular incelendiğinde örneklemin yaş ortalamasının $20,8 \pm 2,7$, günlük ortalama sigara kullanımı 11 ± 10 adet ve çay ve kahve tüketimi ise 4 ± 2 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Örneklemin Bilgi Formu Dağılımları-2

Örneklem (n =47)	Yaş	Sigara Kullanımı	Çay & Kahve Tüketimi
Ortalama	20,8	11	4
Standart Sapma	2,7	10	2
Min	18	0	0
Max	28	40	10
Kontrol Grubu (n=23)	Yaş	Sigara Kullanımı	Çay & Kahve Tüketimi
Ortalama	22,3	6	3
Standart Sapma	2,6	7	2
Min	18	0	0
Max	28	20	10
Deney Grubu (n=24)	Yaş	Sigara Kullanımı	Çay & Kahve Tüketimi
Ortalama	19,2	16	5
Standart Sapma	1,7	10	2
Min	18	0	0
Max	25	40	10

Aşağıda yer alan Tablo 3’te ise araştırmanın ölçekleri olan Beck Depresyon Ölçeği ve Dissosiyatif Yaşantılar ölçeğinden alınan ortalama puanların Kontrol, Deney ve Örneklem olarak gösterimlerine yer verilmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Kontrol grubu için Beck Depresyon Ölçeğinden alınan puanların ortalaması $9,8 \pm 4,7$, Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeğinden alınan puanların ortalaması ise $288,2 \pm 173,1$ olarak gerçekleşmiştir. Deney grubu için Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması $13 \pm 3,7$, Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği puan ortalaması ise $1183,3 \pm 311,7$ olmuştur. Son olarak Örneklemin tamamının Beck Depresyon Ölçeği puan ortalaması $11,4 \pm 4,5$, Dissosiyatif Yaşantılar ölçeği puan ortalaması ise $745,3 \pm 517,1$ olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Ölçekleri Puan Ortalaması

	Kontrol Grubu		Deney Grubu		Örneklem	
	Ortalama	SS	Ortalama	SS	Ortalama	SS
Beck Depresyon Ölçeği	9,8	4,7	13	3,7	11,4	4,5
Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği	288,2	173,1	1183,3	311,7	745,3	517,1

Aşağıda yer alan Tablo 4'te örneklemin Wechsler Bellek Ölçeği (WBÖ) alt bellek testinden aldığı ortalama skorlara yer verilmiştir. Örneklem için WBÖ anlık hatırlama testinden alınan skorlar incelendiğinde anlık hatırlamanın $8,96 \pm 2,9$, 1 dakika sonra hatırlama skorunun $8 \pm 2,8$ ve 30 dakika sonra hatırlama skorunun ortalamasının ise $8,03 \pm 2,9$ olduğu tespit edilmiştir.

Kontrol grubunun WBÖ anlık hatırlama testlerinden aldığı skorlar incelendiğinde ise anlık hatırlama ortalama skorunun $9,3 \pm 3,2$, 1 dakika sonra hatırlama skorunun $8,74 \pm 3,1$ ve 30 dakika sonra hatırlama skorunun ise $8,43 \pm 2,8$ olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak da Deney grubunun WBÖ anlık hatırlama testlerinden aldığı skorlar ele alınca anlık hatırlama skorunun $8,62 \pm 2,5$, 1 dakika sonra $7,29 \pm 2,3$ ve 30 dakika sonra ortalama hatırlama skoru ise $7,65 \pm 2,9$ olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4. WBÖ Hatırlama Testi Ortalama Skorları

Örneklem (n =47)	WBÖ Anlık Hatırlama	WBO 1DK Sonra Hatırlama	WBÖ 30DK Sonra Hatırlama
Ortalama	8,96	8	8,03
Standart Sapma	2,9	2,8	2,9
Min	3	2	0
Max	17	17	14
Kontrol Grubu (n=23)	WBÖ Anlık Hatırlama	WBO 1DK Sonra Hatırlama	WBÖ 30DK Sonra Hatırlama
Ortalama	9,3	8,74	8,43
Standart Sapma	3,2	3,1	2,8
Min	3	3	3
Max	17	17	14
Deney Grubu (n=24)	WBÖ Anlık Hatırlama	WBO 1DK Sonra Hatırlama	WBÖ 30DK Sonra Hatırlama
Ortalama	8,62	7,29	7,65
Standart Sapma	2,5	2,3	2,9
Min	3	2	0
Max	15	12	12

Tablo 5'te araştırma örnekleminde uygulanan Stroop testinin bölüm sürelerinin örneklem, Kontrol Grubu ve Deney Grubu bakımından elde edilen ortalama değerlerine yer verilmiştir. Elde edilen bulgular bütün gruplar çerçevesinde değerlendirildiğinde testin tamamlanması için geçen süre 1. Testten 5. Teste doğru gidildikçe artmakta ve ilk testte en düşük ortalamayı alırken son testte ise en yüksek ortalama değeri almaktadır.

Tablo 5. Stroop Testi Bölüm Süreleri

Örneklem (n=47)	Stroop Testi 1. Bölüm Süresi	Stroop Testi 2. Bölüm Süresi	Stroop Testi 3. Bölüm Süresi	Stroop Testi 4. Bölüm Süresi	Stroop Testi 5. Bölüm Süresi
Ortalama	8,63	9,1	11,1	13,69	19,29
SS	1,6	2,4	3	3,5	6
Min	5,8	5,9	0	0	0
Max	13,3	19,7	20,3	24	33
Kontrol Grubu (n=23)	Stroop Testi 1. Bölüm Süresi	Stroop Testi 2. Bölüm Süresi	Stroop Testi 3. Bölüm Süresi	Stroop Testi 4. Bölüm Süresi	Stroop Testi 5. Bölüm Süresi
Ortalama	8,58	8,96	10,51	12,95	16,99
SS	1,7	2,4	1,7	2,4	4,8
Min	5,8	5,9	7,4	8,1	7,1
Max	12,4	17,5	13,9	17	25,9
Deney Grubu (n=24)	Stroop Testi 1. Bölüm Süresi	Stroop Testi 2. Bölüm Süresi	Stroop Testi 3. Bölüm Süresi	Stroop Testi 4. Bölüm Süresi	Stroop Testi 5. Bölüm Süresi
Ortalama	8,66	9,4	11,69	14,4	21,4
SS	1,5	2,5	3,9	4,1	6,4
Min	6,5	7	0	0	0
Max	13,3	19,7	20	24	33

Aşağıda yer alan Tablo 6'da ise örneklemin, kontrol grubunun ve deney grubunun Stroop testinin bölümlerinde yaptıkları ortalama hata sayılarına yer verilmiştir. Genel çerçeveden değerlendirildiğinde bütün araştırma grupları bakımından Stroop testinin birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerinde hataya rastlanılmazken dördüncü ve beşinci testlerde hataya rastlanılmaktadır fakat buna rağmen ortalama hata sayısı göz ardı edilebilecek kadar düşük çıkmaktadır ($m(n) < 1$).

Tablo 6. Stroop Testi Hata Sayısı

Örneklem (n=47)	Stroop Testi 1. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 2. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 3. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 4. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 5. Bölüm Hata Sayısı
Ortalama	0	0	0	1	1

SS	0	0	0	0	1
Min	0	0	0	0	0
Max	2	2	2	4	6
Kontrol Grubu (n=23)	Stroop Testi 1. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 2. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 3. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 4. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 5. Bölüm Hata Sayısı
Ortalama	0	0	0	0	1
SS	0	0	0	0	0
Min	0	0	0	0	0
Max	1	2	2	4	3
Deney Grubu (n=24)	Stroop Testi 1. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 2. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 3. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 4. Bölüm Hata Sayısı	Stroop Testi 5. Bölüm Hata Sayısı
Ortalama	0	0	1	1	2
SS	0	0	0	0	1
Min	0	0	0	0	0
Max	2	2	2	3	6

Tablo 7’de araştırma örnekleminin tabii tutulduğu Stroop testinin bölümlerinde görülen düzeltme sayılarına yer verilmiştir. Örneklem, Kontrol ve Deney grupları bakımından gerçekleşen düzeltmeler genel bir çerçeveden değerlendirildiğinde ilk üç bölüm için göz ardı edile bilinecek düzeyde olsa da ($M(n) < 1$) beşinci testte düzeltmeye rastlanılmaktadır.

Tablo 7. Stroop Testi Düzeltme Sayıları

Örneklem (n =47)	Stroop Testi 1. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 2. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 3. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 4. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 5. Bölüm Düzeltme Sayısı
	Ortalama	0	0	0	0
SS	0	0	0	0	1
Min	0	0	0	0	0
Max	1	1	2	4	5
Kontrol Grubu (n=23)	Stroop Testi 1. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 2. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 3. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 4. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 5. Bölüm Düzeltme Sayısı
	Ortalama	0	0	0	0
SS	0	0	0	0	0
Min	0	0	0	0	0
Max	1	0	0	4	2
Deney Grubu (n=24)	Stroop Testi 1. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 2. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 3. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 4. Bölüm Düzeltme Sayısı	Stroop Testi 5. Bölüm Düzeltme Sayısı
	Ortalama	0	0	0	0
SS	0	0	0	0	1
Min	0	0	0	0	0

Max	1	1	2	2	5
-----	---	---	---	---	---

Aşağıda araştırma örnekleminin Sayı Menzili Testinden aldıkları farkları sunulmuştur. Kontrol Grubu için ortalama fark 0,87, Deney Grubu için 1,25 ve son olarak da bütün örneklem için ortalama test farkı 1 olmuştur.

Tablo 8. Sayı Menzili Test Farkları

	Kontrol Grubu		Deney Grubu		Örneklem	
	Ortalama	SS	Ortalama	SS	Ortalama	SS
Sayı Menzili Test Farkı	0,87	0,8	1,25	1	1	0,9

Tablo 9’da araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen İz Sürme Testinin süre ve hata sayısı bulgularına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde İz Sürme Test süresinin gerek örneklem gerekse Kontrol ve Deney grubu için aynı sürelerde 38,8 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Tablo 9. İz Sürme Testi Süre ve Hata Sayısı

Örneklem (n =47)	İz Sürme Testi Süresi	İz Sürme Testi Hata Sayısı
Ortalama	38,8	0,6
Standart Sapma	20,4	1,3
Min	7,7	0
Max	94,7	5
Kontrol Grubu (n=23)	İz Sürme Testi Süresi	İz Sürme Testi Hata Sayısı
Ortalama	38,8	0,3
Standart Sapma	20,9	1,1
Min	7,7	0
Max	74,4	5
Deney Grubu (n=24)	İz Sürme Testi Süresi	İz Sürme Testi Hata Sayısı
Ortalama	38,7	1
Standart Sapma	20,4	1,5
Min	13	0
Max	94,7	5

4.2. Hipotez Testleri

Çalışmanın bu bölümünde araştırma amaçları doğrultusunda oluşturulan hipotezlerin uygun istatistiksel test yöntemleri ile sınanmasına yer verilmiştir. Araştırmanın hipotezlerinin testinde genel olarak kontrol grubu ve deney grubu arasındaki farklılıklarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı keşfedilmeye çalışılmış ve bu gerçekleştirilirken araştırma ölçeklerinden ve testlerinden yararlanılmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 10'da araştırmanın Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeğinden araştırma grupları olan Deney ve Kontrol gruplarının aldıkları puanlar arasındaki farkların istatistiksel olarak bir anlamlılık gösterip göstermediğinin keşfi amacıyla gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T-Testine yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Deney ve Kontrol Grupları Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte ($\text{sig}<0,05$) ve bu farklılığın kaynağı incelendiğinde Deney Grubunun ($1183,33\pm 311,71$) Kontrol Grubundan ($288,26\pm 173,11$) ile daha yüksek bir ortalama puana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği Ortalama Farklılıkları

	Araştırma Grubu	Ortalama	Standart Sapma	T	Sig
Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği	Kontrol	288,26	173,11	-12,095	0,000
	Deney	1183,33	311,71		

Aşağıda yer alan Tablo 11'de araştırmanın Deney ve Kontrol gruplarının Stroop Test Süreleri, Hata Sayıları ve Düzeltme Sayıları arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıklarının bölüm bazında tespiti amacıyla gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T-Testinin sonuçları yer almaktadır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Stroop testi bölüm süreleri bakımından yalnızca beşinci bölümde araştırma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($\text{sig}<0,05$) ve bu farklılık incelendiğinde Deney Grubu ($21,49\pm 6,43$) ile Kontrol Grubundan ($17,00\pm 4,86$) daha yüksek bir süreye sahip olmaktadır.

Katılımcıların Stroop Testinde yaptıkları hata sayıları arasındaki istatistiksel ortalama farklılıkları incelendiğinde ise araştırma gruplarının testin üçüncü ve beşinci bölümlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığı gösterdiği ($\text{sig}<0,05$) ve bu farklılıklar incelendiğinde Stroop testi üçüncü bölümünde Deney Grubunun hata ortalaması ($0,5\pm 0,7$) Kontrol Grubundan ($0,1\pm 0,4$) daha yüksek olarak gerçekleşmiştir. Beşinci bölümde ise Deney Grubu (2 ± 1) ile Kontrol Grubundan ($0,5\pm 0,8$) daha yüksek bir hata sayısına sahip olmaktadır.

Son olarak da Stroop Testi Düzeltme sayılarındaki ortalama farklılıkları incelendiğinde üçüncü ve beşinci bölümlerde araştırma grupları olan Deney ve Kontrol Grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($\text{sig}<0,05$). Üçüncü bölümdeki ortalama farklılıkları incelendiğinde Deney Grubu, Kontrol Grubundan daha yüksek ortalama düzeltme sayısına sahip olmakta, beşinci

bölüm incelendiğinde ise Deney Grubu (1,25±1,22) ile Kontrol Grubundan (0,39±0,72) daha yüksek bir ortalama düzeltme sayısına sahip olmaktadır.

Tablo 11. Stroop Testleri Ortalama Farklılıkları

	Araştırma Grubu	Ortalama	Standart Sapma	T	Sig
Stroop testi bölüm I süresi	Kontrol Deney	8,59 8,67	1,73 1,56	-0,167	0,868
Stroop testi bölüm II süresi	Kontrol Deney	8,97 9,40	2,50 2,51	-0,597	0,554
Stroop testi bölüm III süresi	Kontrol Deney	10,51 11,69	1,73 3,95	-1,317	0,194
Stroop testi bölüm IV süresi	Kontrol Deney	12,95 14,41	2,45 4,31	-1,415	0,165
Stroop testi bölüm V süresi	Kontrol Deney	17,00 21,49	4,86 6,43	-2,696	0,010
Stroop testi bölüm I hata sayısı	Kontrol Deney	0,09 0,17	0,29 0,48	-0,685	0,497
Stroop testi bölüm II hata sayısı	Kontrol Deney	0,09 0,13	0,42 0,45	-0,301	0,765
Stroop testi bölüm III hata sayısı	Kontrol Deney	0,13 0,50	0,46 0,66	-2,223	0,031
Stroop testi bölüm IV hata sayısı	Kontrol Deney	0,39 0,50	0,99 0,78	-0,421	0,667
Stroop testi bölüm V hata sayısı	Kontrol Deney	0,57 2,00	0,84 1,77	-3,523	0,001
Stroop testi bölüm I düzeltme sayısı	Kontrol Deney	0,04 0,08	0,21 0,28	-0,549	0,585
Stroop testi bölüm II düzeltme sayısı	Kontrol Deney	0,00 0,08	0,00 0,28	-1,415	0,165
Stroop testi bölüm III düzeltme Sayısı	Kontrol Deney	0,00 0,38	0,00 0,58	-3,112	0,003

Stroop testi bölüm IV düzeltme sayısı	Kontrol	0,22	0,85	0,045	0,965
	Deney	0,21	0,51		
Stroop testi bölüm V düzeltme sayısı	Kontrol	0,39	0,72	-2,911	0,006
	Deney	1,25	1,22		

Tablo 12’de araştırma ölçeklerinden WBÖ Hatırlama Testlerinden Deney ve Kontrol Gruplarının ulaştıkları skorlar arasındaki ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T-Testinin sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde araştırma örneklemini ile WBÖ Hatırlama testleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($\text{sig} > 0,05$).

Tablo 12. WBÖ Hatırlama Testleri Ortalama Farklılıkları

	Araştırma Grubu	Ortalama	Standart Sapma	T	Sig
WBÖ Anlık Hatırlama	Kontrol	9,30	3,29	0,704	0,432
	Deney	8,62	2,58		
WBÖ 1DK Sonra Hatırlama	Kontrol	8,74	3,16	1,784	0,081
	Deney	7,29	2,35		
WBÖ 30DK Sonra Hatırlama	Kontrol	8,43	2,84	0,926	0,361
	Deney	7,65	2,96		

Tablo 13’te araştırma ölçeklerinden Sayı Menzil Testlerinden Deney ve Kontrol Gruplarının ulaştıkları skorlar arasındaki ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T-Testinin sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde araştırma örneklemini ile Sayı Menzil testleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($\text{sig} > 0,05$).

Tablo 13. Sayı Menzili Testleri Ortalama Farklılıkları

	Araştırma Grubu	Ortalama	Standart Sapma	T	Sig
İleri Sayı Menzil Testi	Kontrol	4,17	1,07	-0,374	0,711
	Deney	4,29	1,08		
Geri Sayı Menzili Testi	Kontrol	3,57	1,08	1,937	0,059
	Deney	3,04	0,75		

Tablo 14’te araştırmanın İz Sürme Testinin süre ve hata sayılarının Deney ve Kontrol grupları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespiti amacıyla gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T-Testinin sonuçları yer almaktadır. Elde edilen bulgulara göre araştırma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($sig>0,05$).

Tablo 14. İz Sürme Testi Ortalama Farklılıkları

	Araştırma Grubu	Ortalama	Standart Sapma	T	Sig
İz Sürme Testi (B-A) Süresi	Kontrol	38,88	20,92	0,017	0,986
	Deney	38,77	20,49		
İz Sürme Testi Hata Sayısı	Kontrol	0,30	1,10	-1,874	0,067
	Deney	1,04	1,54		

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarihçe bölümünde bahsedildiği gibi dissosiyatif bozukluğun kökleri oldukça eskilere dayanmasına rağmen gerek etyolojik olarak çevre ile etkileşimi gerekse epidemiyolojisi bakımından çağımızda önem kazanmaya başlamıştır. Dikkat, bellek gibi nörokognitif süreçlere önemli etkileri olduğuna dair pek çok çalışmanın bulunduğu dissosiyatif bozukluğun yol açtığı problemlerden biri giderek daha çok araştırılmaya başlanan nörokognitif işlevlerdeki bozulmadır. Kişinin bireysel ve sosyal hayatını yakından etkileyen nörokognitif işlevler üzerindeki bozukluğun anlaşılmasına yönelik çalışmalar da giderek artmaktadır. Bununla birlikte dissosiyatif bozukluğun nörokognitif işlevler üzerindeki etkisi konusunda yapılan çalışmalar bu konuya yeterli açıklık getirememiştir. Bu çalışma bu alanı doldurmak için yapılmıştır. Bu bölümde çalışmada elde edilen bulgular daha önceden yapılmış çalışmalarla beraber tartışılmaktadır.

5.1. Bellek İşlevleri

Çalışmamızda bellek fonksiyonlarının değerlendirilmesi amacıyla gruplara Wechsler Bellek Ölçeği Mantıksal A Hikayesi (WBÖ) verilmiştir. WBÖ ile sözel bellek, anlık hatırlama, gecikmiş hatırlama gibi bellek puanları değerlendirilmiştir. Yapılan bağımsız Örneklem T-Testinin sonucu deney ve kontrol gruplarının bellek testinden alınan puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (Tablo 12). Dissosiyatif deneyimler ve bellek işlevleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu şeklindeki hipotezimiz desteklenmemiştir. Bellek ve disosiyasyon ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu konuda ortak bir sonuç olmadığı görülmektedir.

Dissosiyasyon ve bellek arasında ters yönlü bir ilişki saptayan çalışmalar;

Elzinga ve arkadaşları (2003), DKB ile bellek performansı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda görevler sırasında açık bellekte genel bir azalma gözlenirken örtük belleğin korunduğu tespit edilmiştir.

DeRuiter ve arkadaşları (2004), dissosiyasyon ve sözel çalışma belleği arasındaki ilişkiyi araştırılmışlardır. Araştırma sonunda yüksek dissosiyasyon puanına sahip bireylerin, daha zayıf sözel hafıza performansı sergilediğini bulmuşlardır.

Armhein ve arkadaşları (2008), dissosiyasyonun dikkat, bellek ve yürütücü işlevler üzerindeki etkisini incelenmişlerdir. Araştırmacıların varsayımları ile tutarlı olarak DES'ten yüksek puan alan katılımcılar sözel ve görsel çalışma belleği ölçümlerinde daha düşük bellek performansı göstermişlerdir.

Ülkemizde yürütülen bir araştırmada ise Özdemir ve arkadaşları (2015), dissosiyasyon ve bilişsel işlevler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacıların beklentileriyle tutarlı olarak yüksek dissosiyasyon seviyelerinin sözel bellekte daha kötü performans, gecikmiş hatırlama, genel bellek ve uzun süreli bellek göstergeleri ile önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur. Sözü geçen çalışmada patolojik dissosiyasyonun (özellikle amnezi, derealizasyon ve depersonalizasyon) uzun süreli ve işleyen bellek işlevlerindeki bozulmaların önemli bir öncüsü olduğu belirtilmiştir.

Dissosiyasyon ve bellek arasında pozitif yönlü ilişki saptayan çalışmalar;

Veltman ve arkadaşları (2005) çalışmalarında, dissosiyasyon ve bellek arasında literatürdeki bulgulardan farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Dissosiyasyon ölçeğinden yüksek puan alan katılımcıların bellek görevlerini yerine getirirken daha iyi performans sergiledikleri gözlenmiştir.

Literatürde bellek süreçleri ve dissosiyasyon arasında anlamlı bir ilişkinin gözlenmediği çalışmalar;

Giesbrecht ve arkadaşları (2007) dissosiyatif semptomları olan kişilerin daha düşük bellek performansı sergileyeceklerine yönelik varsayımlarını test etmişlerdir. Ancak yüksek dissosiyasyon seviyesine sahip katılımcıların daha kötü bir bellek performansı göstermedikleri saptanmıştır. Aynı şekilde Devily ve arkadaşları da (2007) yürüttükleri çalışmada hipotezlerinin aksine dissosiyasyon seviyesi ile bellek performansı arasında anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir.

Literatür taramasında görüldüğü gibi dissosiyasyon ve bellek performansı arasında tutarlı bir ilişki saptanamamıştır. Bizim bulgularımızda da hipotezimizin ve beklentimizin aksine dissosiyasyon ve bellek performansı arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bunun nedeninin dissosiyasyonun doğasından, örneklemin genç ve eğitim düzeyi yüksek bir grup olan üniversite öğrencilerinden oluşmasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bellek işlevlerini ölçmek için kullandığımız testin (Wechsler Bellek Ölçeği Mantıksal A Hikayesi) sınırlı

olmasından kaynaklanıyor olabilir. Farklı bellek ölçeklerinin kullanılmasının sonuçlarda farklılık yaratabileceği düşünülmektedir.

5.2. Dikkat ve Yürütücü İşlevler

Araştırmamızda gruplar arasında dikkati ölçmek için kullandığımız ileri ve geri sayı menzili testinden alınan ortalama puanlara bakıldığında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Tablo 13). Aynı şekilde dikkat ve yürütücü işlevleri değerlendiren iz sürme testinden alınan puan ortalamaları ve hata sayıları arasında her iki grup için anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Tablo 14). Bu da dissosiyatif deneyimler ve dikkat arasında ters yönlü bir ilişki olduğu şeklindeki hipotezimizi desteklememektedir.

Dissosiyasyon ve dikkat süreçleri arasında anlamlı bir fark bulamayan çalışmalar;

Gürnlük ve meslektaşları (2000) tarafından yapılan bir çalışmada DES'ten alınan puanlar ile seçici dikkat görevi performansı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Kwan (2004), yüksek ve düşük dissosiyasyon seviyesine sahip katılımcılar arasında açık dikkat farklılıklarının ortaya çıkacağı yönündeki hipotezinin aksine; odaklanma, dikkat odağını sürdürme ve değiştirme yetenekleri açısından her iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır.

Bruce ve arkadaşları (2007) gerçekleştirdikleri çalışmalarında dissosiyasyon ve seçici sürekli dikkat üzerine odaklanmışlardır. Yüksek ve düşük DES puanı alan katılımcıların seçici dikkat ve sürekli performans görevlerindeki farkın anlamlı olmadığını tespit etmişlerdir.

Literatüre bakıldığında dissosiyasyon ve dikkat performansı arasında ortak bir sonuç elde edilmemiştir. Bizim bulgularımız da hipotezimizi desteklememekle birlikte yukarıda bahsedilen çalışmaların sonuçları ile uyumludur. Hipotezimizin desteklenmemesinin bir nedeni çalışmamızda örneklem sayısının kısıtlılığı ve örneklemin üniversite öğrencilerinden oluşuyor olması olabilir. Bununla beraber dikkat işlevlerini ölçmek için kullandığımız testlerin (Sayı Menzili Testi ve İz Sürme Testi) sınırlı olmasından da kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Dikkat işlevlerini ölçmek için farklı testlerin kullanılmasının farklı sonuçlar yaratabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda yürütücü işlevleri ve enterferansa duyarlılığı ölçen Stroop testinden alınan süre, yapılan hata ve düzeltme sayılarının deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda Stroop testi bölüm süreleri bakımından yalnızca beşinci bölümde araştırma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama saptanmış ve deney grubunun kontrol grubundan daha yüksek bir süreye sahip olduğu görülmüştür (Tablo 11).

Stroop Testinde yaptıkları hata sayıları incelendiğinde deney grubunun hata ortalamasının testin üçüncü ve beşinci bölümünde kontrol grubundan daha yüksek bir hata sayısına sahip olduğu gözlenmiş olup testin yalnızca üçüncü ve beşinci bölümlerinde araştırma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Tablo 11).

Son olarak da stroop testi spontan düzeltme puanları ortalamaları incelendiğinde üçüncü ve beşinci bölümlerde araştırma grupları olan Deney ve Kontrol Grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı saptanmıştır. Her iki bölümde de deney grubunun daha yüksek bir ortalama düzeltme sayısına sahip olduğu görülmüştür (Tablo 11). Bu sonuçlar deney grubunun daha düşük enterferansa direnç ve cevap inhibisyonu sergilediği şeklinde yorumlanmıştır.

Dissosiyasyon ve yürütücü işlevler arasında anlamlı bir fark bulamayan çalışmalar;

Evlad edinilen çocuklarda dikkat ve dissosiyasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, engelleme gerektiren görevlerde dissosiyasyon ve performans arasında negatif bir ilişki olacağı öngörülmüştür. Ancak araştırmacılar; planlama, problem çözme ve karmaşık bilişsel setler gerektiren görevlerde dissosiyasyon ve performans arasında bir ilişki olduğuna dair hiçbir kanıt bulamamışlardır (Cromer vd., 2006).

Brewin, Ma ve Colson (2013) peritratmatik dissosiyasyonun bilişsel performansı bozup bozmadığını test etmek için iki deney yapmışlardır. Bu çalışmada DES skorları ile bilişsel ölçümlerdeki puanlar arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır. Ülkemizde Özdemir ve meslektaşları (2015) tarafından yapılan bir çalışmada ise dikkat, konsantrasyon ve Stroop görevlerinde dissosiyatif eğilimler ile test performansı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmemiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere dissosiyasyon, dikkat ve yürütücü işlevler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar vardır. Bunun aksine literatürde farklı sonuçlar elde eden araştırmalar da bulunmaktadır.

Freyd ve arkadaşları (1998) çalışmalarında dissosiyatif eğilimler ile Stroop testi performansı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen bulgular yüksek dissosiyasyon puanına sahip katılımcıların Stroop testinde düşük puana sahip olanlara göre daha fazla enterferans gösterdikleri yönündedir. Bir diğer çalışmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmacılar DES'ten yüksek puan alan katılımcıların Stroop testinin seçici dikkat bölümünde daha fazla enterferans gösterdiklerini bildirmişlerdir (DePrince ve Freyd, 1999).

Giesbrecht ve arkadaşları (2004) ise çalışmalarında dissosiyasyon ile yürütme işlevleri arasında buldukları anlamlı korelasyonlar her ne kadar büyük olmasa da bu sonuçların lise öğrencilerinden oluşan örneklemelerini yansıttığını ifade etmişlerdir.

Amrhein ve meslektaşları (2008) dissosiyatif bireylerin dikkat ve yürütücü işlev özelliklerini incelemişlerdir. Araştırma bulguları DES'ten yüksek puan alan katılımcıların yürütücü işlev ve çalışma belleği görevlerinde daha düşük performans gösterdikleri şeklindedir.

Sonuçlarımız Stroop testinden elde ettiğimiz verileri ve yüksek dissosiyasyonun daha düşük yürütücü işlev performansı ile ilişki olduğu hipotezimizi ve yukarıda bahsedilen araştırmaları desteklemektedir.

Dissosiyasyon ile ilgili alan yazın incelendiğinde ülkemizde değişken olarak nörokognitif işlevlerin incelendiği az sayıda araştırma vardır. Bu çalışma dissosiyasyon ile nörokognitif işlevler arasındaki ilişkiye ışık tutmaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda stroop testinin beşinci bölümünde deney grubunun kontrol grubundan daha yüksek bir süreye, hata sayısına ve düzeltme sayısına sahip olduğu saptanmıştır. Diğer test performansları ile DES'ten alınan puanlar arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

ÖNERİLER

Bu çalışmanın örneklemini üniversite öğrencileri, evrenini ise İstanbul ve Hatay illeri oluşturmaktadır. Kullanılan örneklem, nicelik olarak analizler açısından yeterli olsa da araştırmamız kesitsel nitelikte olan genellenemez bir çalışmadır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda araştırmaya konu olan evrenin daha iyi temsil edilmesi bakımından daha geniş örneklemelere ulaşılması önerilmektedir.

Bu çalışmanın örneklemini belli yaş ve eğitim grubu oluşturmaktadır. Bundan sonraki çalışmalarda örneklem grubunun toplumdaki daha genel ve farklı yaş ve eğitim düzeyini ifade eden kişilerden oluşturulması önemlidir.

Çalışmamızda elde edilen veriler katılımcılardan elde edilen öz bildirimle dayalıdır ve deney grubunu klinik dışı bir popülasyon oluşturmaktadır. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda deney grubunun tanı almış kişilerden oluşturulması önerilebilir.

Araştırmamızda nörokognitif ölçümler Stroop Testi, İz Sürme Testi, Sayı Menzili Testi ve Wechsler Bellek Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Kognitif işlevlerin araştırılacağı diğer çalışmalarda kullanılan test ve ölçekler genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Amado, S. (1996). *Faklı dikkat düzeylerinin açık ve örtük bellek üzerindeki etkileri* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (UMI No. 54233)
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders 5*, Arlington: American Psychiatric Publishing.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı, beşinci baskı (DSM-V), tanı ölçütleri başvuru kitabı*. E. Köroğlu (Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Ant, S. E. (2005). *Wechsler bellek ölçeği-ıı sözel çağrışım çiftleri ve işitsel gecikmeli tanıma alt testlerinin türkçe geçerlik, güvenilirlik ön çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Armhein, C., Hengmith, S., Maragos, M. ve Hennig-Fast, K. (2008). Neuropsychological characteristics of highly dissociative healthy individuals. *Journal of Trauma & Dissociation*, 9 (4), 525-542. doi:10.1080/15299730802226332
- Atkinson, R. C. ve Shiffrin, R. M. (1968). Human memory: a proposed system and its control processes. *Psychology of Learning and Motivation*, 2 (1), 89-195. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1016/S0079-7421\(08\)60422-3](https://doi.org/10.1016/S0079-7421(08)60422-3)
- Baddeley, A. (1992). Working memory. *Science*, 255 (5044), 556-559. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1126/science.1736359>
- Baddeley, A. (2012). Working memory: theories, models, and controversies. *Annual Review of Psychology*, 63(1), 1-29. doi: 10.1146/annurev-psych-120710-100422
- Baddeley, A. (2013). Working memory: looking back and looking forward. *Nature Reviews Neuroscience*, 4 (10), 829-839. Erişim adresi: <https://www.nature.com/articles/nrn1201>
- Balcıoğlu, Y. H. ve Balcıoğlu, İ. (2018). *Dissosiyatif bozuklukların epidemiyolojisi*. E. Öztürk (Ed.), Ruhsal travma ve dissosiyasyon (s. 8-13) içinde. Ankara: Türkiye Klinikleri Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/328725482_Dissosiyatif_Bozuklukların_Epidemiyolojisi_Epidemiology_of_Dissociative_Disorders
- Baldwin, L. C. (1990). Child abuse as an antecedent of multiple personality disorder. *The American Journal of Occupational Therapy*, 44 (11), 978- 983. doi: 10.5014/ajot.44.11.978
- Barach, P. M. (1991). Multiple personality disorder as an attachment disorder. *Dissociation: Progress in the Dissociative Disorders*, 4 (3), 117-123. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1992-35082-001>

- Batbat, T., Güven, A., Dolu, N. ve Demir, M., (2016). *Farklı dikkat tiplerinin uyarılmış potansiyeller ile sınıflandırılması*. Tıp Teknolojileri Kongresi, TIPTEKNO2016, Antalya, Türkiye.
- Becker-Blease, K.A., Deater-Deckard, K., Eley, T. C. ve Freyd, J. (2004). A genetic analysis of individual differences in dissociative behaviors in childhood and adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (3), 522-532. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00242.x
- Bernstein, E. M., Putnam, F. W. (1986). Development, reliability, and validity of a dissociation scale. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 174(12), 727-735.
- Bliss, E. L. (1984). spontaneous self-hypnosis in multiple personality disorder. *Psychiatric Clinics of North America* 7 (1), 135-138. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1016/S0193-953X\(18\)30786-X](https://doi.org/10.1016/S0193-953X(18)30786-X)
- Boysan, M. ve Duyan, V. (2010). Gelişimsel psikopatolojinin bakış açısıyla disosiyasyon. *Kriz Dergisi*, 18 (1), 17-32. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/594932>
- Braun, B. G. (1988). The BASK model of dissociation. *Dissociation*, 1 (1), 4-23. Erişim adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/36679914.pdf>
- Bremner, J. D., Krystal, J. H., Putnam, F. W. ve Southwick S. (1998). Measurement of dissociative states with the clinician-administered dissociative states scale (CADSS). *Journal of Traumatic Stress*, 11 (1), 125-136. doi: 10.1023/A:1024465317902
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: john bowlby and mary ainsworth. *Developmental Psychology*, 28 (5), 759-775. doi: 10.1037/0012-1649.28.5.759
- Brewin, C. R., Ma, B. Y. T., ve Colson, J. (2013). Effects of experimentally induced dissociation on attention and memory. *Consciousness and Cognition*, 22 (1), 315-323. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.concog.2012.08.005>
- Bruce, A. S., Ray, W. J., Bruce, J. M., Arnett, P. A. ve Carlson, A. (2007). The relationship between executive functioning and dissociation. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 29 (6), 626-633. doi: 10.1080/13803390600878901
- Calof, D. L., (1994). From traumatic dissociation to repression: historical origins of the false memory syndrome hypothesis. *Treating Abuse Today*, 4 (4), 1-13.
- Carlson, E. B., Putnam, F. W., Ross, C. A., Torem, M., Coons, P., Dill, D. L. Loewenstein, R.J. ve Braun, B. G. (1993). Validity of the dissociative experiences scale in screening for multiple personality disorder: a multicenter study. *American Journal of Psychiatry*. 150 (7), 1030-1036. doi: 10.1176/ajp.150.7.1030

- Carlson, E. M. ve Putnam F. W. (1987). Development, reliability and validity of a dissociation scale. *The Journal Of Nervous and Mental Disease*, 174 (12), 727-735. doi: 10.1097/00005053-198612000-00004
- Cherry, E. C. (1953). Some experiments on the recognition of speech with one and with two ears. *The Journal of The Acoustical Society of America*, 25 (5), 975-979. Erişim adresi : <https://www.ee.columbia.edu/~dpwe/papers/Cherry53-cpe.pdf>
- Corbetta, M. (1998). Frontopariatal cortical networks for directing attention and the eye to visual locations: identical, independent or overlapping neural systems?. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 95 (3), 831-838. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1073/pnas.95.3.831>
- Crabb, B. T. ve Dark, V. J. (1999). Perceptual implicit memory requires attentional encoding. *Memory & Cognition*, 27 (2), 267-275. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1999-13612-007>
- Cromer, L. D., Stevens, C., DePrince, A. P. ve Pears, K. (2006). The relationship between executive attention and dissociation in children. *Journal of Trauma & Dissociation*, 7(4), 135-153. doi: 10.1300/J229v07n04_08
- Crowe, S. F. (1998). The differential contribution of mental tracking, cognitive flexibility, visual search, and motor speed to performance on parts A and B of the trail making test. *J Clinical Psychology*, 54 (5), 585-591. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4679\(199808\)54:5%3C585::AID-JCLP4%3E3.0.CO;2-K](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(199808)54:5%3C585::AID-JCLP4%3E3.0.CO;2-K)
- Denton, G. L. (1999). Executive function. *Brainlash: maximize your recovery from mild brain injury*, (s. 168-183) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=MtUgK6pIzaUC&printsec=copyright&hl=tr&source=gbp_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- DePrince, A. P. ve Freyd, J. J. (1999). Dissociative tendencies, attention, and memory. *Psychological Science*, 10 (5), 449-452. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00185>
- DeRuiter, M.B., Phaf, R.S., Elzinga, B.M. ve VanDyck, R. (2004). Dissociative style and individual differences in verbal working memory span. *Consciousness and Cognition*, 13 (4), 821-828. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.concog.2004.08.002>
- Deutsch, J. A. ve Deutsch, D. (1963). Attention: some theoretical considerations. *Psychological Review*, 70 (1), 80-90. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/h0039515>
- Deville, G.J., Ciorciari, J., Piesse, A., Sherwell, S., Zammit, S., Cook, F. ve Turton, T. (2007). Dissociative tendencies and memory performance on directed-forgetting tasks. *Psychological Science*, 18 (3), 212-217. doi: 10.1111/j.1467-9280.2007.01875.x.

- Dewey, D., Brewley L. R. ve Allard, F. (1989). Do the TAIS attentional-style scales predict how visual information is processed?. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 11(2), 171-186. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1989-38607-001>
- Dinçer, E. D. ve Karakaş, S. (2008). Nöropsikolojik dikkat testleri arasındaki ilişkilerin modellenmesi. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 18 (1), 31-40. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/Tnpnd01qUTA>
- Diseth, T. H. (2005). Dissociation in children and adolescents as reaction to trauma / an overview of conceptual issues and neurobiological factors. *Nordic Journal of Psychiatry*, 59 (2), 79-91. doi: 10.1080/08039480510022963
- Eisen, M. L. ve Lynn S. J. (2001). Dissociation, memory and suggestibility in adults and children. *Applied Cognitive Psychology*, 15 (7), 49-73. doi: 10.1002/acp.834
- Ellis, H. C. ve Hunt, R. R. (1993). *Fundamentals of cognitive psychology*. London: Oxford: Brown and Benchmark Publishers.
- Elzinga, B. M., Phah, R. S., Ardon, A. M. ve VanDyck, R. (2003). Directed forgetting between, but not within, dissociative personality states. *Journal of Abnormal Psychology*, 112 (2), 237-243. doi: 10.1037/0021-843X.112.2.237
- Eysenck, M. W. ve Keane, M. T. (2000). *Cognitive psychology: a student's handbook*. Psychology Press: London.
- Eysenck, M.W. (2001). *Principles of cognitive psychology*. Canada: Psychology Press,
- Fernandez-Duque, D. ve Johnson, M. L. (1999). Attention metaphors: how metaphors guide the cognitive psychology of attention. *Cognitive Science*, 23 (1), 83-116. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1016/S0364-0213\(99\)80053-6](https://doi.org/10.1016/S0364-0213(99)80053-6)
- Foote, B., Smolin, Y., Kaplan, M., Legatt, M. E. ve Lipschitz, D. (2006). Prevalence of dissociative disorders in psychiatric outpatients. *Am J Psychiatry*, 163 (4), 623-629. doi: 10.1176/appi.ajp.163.4.623
- Freyd, J. J., Martorello, S. R., Alvarado, J. S., Hayes, A. E. ve Christman, J. C. (1998). Cognitive environments and dissociative tendencies: performance on the standard stroop task for high versus low dissociators. *Applied Cognitive Psychology*, 12 (7), 91-103. Erişim adresi: <https://dynamic.uoregon.edu/jjf/articles/fetal98..pdf>
- Frischholz, E. J., Lipman, L. S., Braun, B. G. ve Sachs, R. G. (1992). Psychopathology, hypnotizability, and dissociation. *American Journal of Psychiatry*, 149 (11), 1521-1525. doi: 10.1176/ajp.149.11.1521
- Gaddes, W. H. ve Edgel, D. (1994). *Learning disabilities and brain function: a neuropsychological approach*. New York: Springer Verlag.
- Gershuny, B. S. ve Thayer J. F. (1999). Relations among psychological trauma, dissociative phenomena, and trauma-related distress a review and integration.

Clinical Psychology Review, 19 (5), 631-657. doi: 10.1016/s0272-7358(98)00103-2

Giesbrecht, T., Geraerts, E. ve Merckelbach, H. (2007). Dissociation, memory commission errors, and heightened autonomic reactivity. *Psychiatry Research*, 150 (3), 277-285. doi: 10.1016/j.psychres.2006.04.016

Giesbrecht, T., Merckelbach, H., Geraerts, E. ve Smeets, E. (2004). Dissociation in undergraduate students: disruptions in executive functioning. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 192 (8), 567-569. doi: 10.1097/01.nmd.0000135572.45899.f2

Giovanni, L. (1992). Disorganized/disoriented attachment in the etiology of the dissociative disorders. *Dissociation*, 5 (4), 196-204. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1994-05679-001>

Goldstein, E. B. (2013). *Belleğe giriş*. O. Gündüz (Çev.), M. Türkoğlu (Ed.), Bilişsel psikoloji (s. 213-260) içinde İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Goldstein, S. ve Naglieri J. A. (2014). *Conceptualizations of executive functioning as a theoretical and clinical construct*. Handbook of executive function, (s. 3 - 12) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=1e8VAgAAQBAJ&printsec=copyrigh&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false

Golstein, B. (2013). *Bilişsel psikoloji*. O. Gündüz (Çev.), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Graf, P. ve Schacter, D. L. (1985). Implicit and explicit memory for new associations in normal and amnesic subjects. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 11 (3), 501-518. doi: 10.1037//0278-7393.11.3.501

Gray, J. A. ve Wedderburn, A. A. I. (1960). Shorter articles and notes grouping strategies with simultaneous stimuli. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 12 (3), 180-184. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/17470216008416722>

Güralnik, O., Schmeidler, J. ve Simeon, D. (2000). Feeling unreal: cognitive processes in depersonalization. *Am J Psychiatry*, 157 (1), 103-109. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1176/ajp.157.1.103>

Hilgard, E. R. (1974). Toward a neo-dissociation theory: multiple cognitive controls in human functioning. *Perspectives in Biology and Medicine*, 17 (3), 301-316. doi:10.1353/pbm.1974.0061

Hisli, N. (1989). Beck depresyon envanterinin üniversite öğrencileri için geçerliği, güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 6 (23), 3-13. Erişim adresi: <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443319890000m000366.pdf>

Hornstein, N. L. ve Putnam, F. W. (1992). Clinical phenomenology of child and adolescent dissociative disorders. *Journal of the American Academy of Child*

& *Adolescent Psychiatry*, 31 (6), 1077-1085. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1097/00004583-199211000-00013>

Irwin, H. J. (2010). Pathological and nonpathological dissociation: the relevance of childhood trauma. *The Journal of Psychology*, 133 (2), 157-164. doi: 10.1080/00223989909599730

James, W. (1890). *The Principles Of Psychology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Jang, K. L., Paris, J., Zweig-Frank, H. ve Livesley, W. J. (1998). Twin study of dissociative experience. *The Journal of Nervous & Mental Disease*, 186 (6), 345-351. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1097/00005053-199806000-00004>

Johnston, W. A. ve Heinz, S. P. (1978). Flezibility and capacity demonds at attenon. *Journal of Experimental Psychology: General*, 132 (1), 420-435. doi: 10.1037/0096-3445.132.1.47

Kahneman, D. (1973). *Attention and effort*. New Jersey, Prentice-Hall Inc.

Karabekiroğlu, K., Gımsal, A. ve Berkem, M. (2005). Psikiyatrik bozukluklarda bellek sorunları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 6 (3), 188-196. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TIRnME56UTA>

Karaduman, B. D. (2004). *Dikkat toplama eğitim programının ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama düzeyi, benlik algısı ve başarı düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Karakaş, S., Erdoğan, E., Soysal, Ş., Ulusoy, T., Yüceyurt Ulusoy, İ. ve Alkan, S. (1999). Stroop testi TBAG formu: türk kültürüne standardizasyon çalışmaları, güvenilirlik ve geçerlik. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2 (2), 75-88. Erişim adresi: <https://www.klinikpsikiyatri.org/jvi.aspx?pdire=kpd&plng=tur&un=KPD-65171>

Kerns, K. A. ve Mateer, C. A. (1996). *Walking and chewing gum: the impact of attentional capacity on everyday activities*, R. J. Sbordone ve C. L. Long (Ed.), Ecological validity of neuropsychological testing (s. 147-170) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=aEAXkME1JIEC&printsec=copyright&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false

Keskin, T. (2015). *Hafıza teknikleri*. İstanbul: Ares Yayıncılık.

Kırpınar, İ. (2019). *Bilişsel psikoloji kognitif yetiler*. İstanbul: Psikonet Yayınları.

Klein, S. B., Cosmides, L. ve Change, S. (2002). Decisions and the evolution of memory multiple systems, multiple functions. *Psychological Review*, 109 (2), 306-329. doi: 10.1037/0033-295x.109.2.306

Kluft R. P. (1985). *Dissociation as a response to extreme trauma*. Childhood antecedents of multiple personality, (s. 66-97) içinde. Washington, D.C: American Psychiatric Press. Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00029157.1988.10402742>

- Kluft R. P. (2009). *Multiple personality disorder*. G. Fink (Ed.), *Stress consequences: mental, neuropsychological and socioeconomic*, (s. 60-67) içinde. San Diego: Academic Press.
- Kolb, B. ve Wishaw, I. Q. (1996). *Fundamentals of human neuropsychology*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Kwan, D. E. (2004). *Dissociation and self/interpersonal functioning: the mediating role of attention* (Doktora Tezi). ProQuest Dissertations and Theses veri tabanından erişildi. (UMI No. 305150927)
- Lanius, U. F., Paulsen, S. L. ve Corrigan, F. M. (2014). *Neurobiology and treatment of traumatic dissociation*. *Toward an embodied self* (5-28) içinde. New York: Springer Publishing Company.
- Lezak, M. D. (1982). The problem of assessing executive functions. *International Journal of Psychology*, 17(2-3), 281-297. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/00207598208247445>
- Lezak, M. D., Howieson, D.B., Bigler, E.D. ve Tranel, D. (2004). *Basic concepts*. Neuropsychological assessment (s. 15-37) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=FroDVkVKA2EC&printsec=copyright&hl=tr&source=gsb_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- Marvel, C. L. ve Paradiso, S. (2004). Cognitive and neurological impairment in mood disorders. *Psychiatric Clinics of North America*, 27 (1), 19-36. doi: 10.1016/S0193-953X(03)00106-0
- Materr, C. A., Kerns, K. A. ve Eso, K. L. (1996). Management of Attention and Memory Disorders Following Traumatic Brain Injury. *Journal of Learning Disabilities*, 29 (6), 618-632. doi: 10.1177/002221949602900606
- McCloskey, G. ve Perkins, L. A. (2013). Executive functions and related psychological constructs. *Essentials of Executive Functions Assessment*, (s. 45-81) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=LgrdxHcYwD8C&printsec=copyright&hl=tr&source=gsb_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- McKinnon, M. C., Boyd, J. E., Frewen, P. A., Lanius, U. F., Jetly, R., Richardson, J. D. ve Lanius, R. A. (2016). A review of the relation between dissociation, memory, executive functioning and social cognition in military members and civilians with neuropsychiatric conditions. *Neuropsychologia*, 90, 210-234. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2016.07.017>
- McLewin, L. C. ve Muller, R. T. (2006). Childhood trauma, imaginary companions, and the development of pathological dissociation. *Aggression and Violent Behavior*, 11 (5), 531-545. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.02.001>
- Mcwilliams, N. (1994). *Psychoanalytic diagnosis*. New York: The Guilford Press.

- Mesulam, M. M. (2000). *Memory and amnesia*. Principles of behavioral and cognitive neurology, (s. 257-283) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=kezqJb69O1AC&printsec=copyright&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- Mesulam, M. M. (2000). *Principles of behavioral and cognitive neurology* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Miller, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63 (2), 81-97. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/h0043158>
- Moray, M. (1959). Attention in dichotic listening: affective cues and the influence of instructions. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 11 (1), 56-60. doi: 10.1080/17470215908416289
- Morrison, J. (2016). *DSM-5' i kolaylaştıran klinisyenler için tanı rehberi*. H. Uğur Kural (Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Narang, D. S. ve Contreras J. M. (2005). The relationships of dissociation and affective family environment with the intergenerational cycle of child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 29(6), 683-699. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.11.003>
- Niels, W. G. ve Ross C. A. (1997). The prevalence and biometric structure of pathological dissociation in the general population: taxometric and behavior genetic findings. *Journal of Abnormal Psychology*, 106 (4), 499-510. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/0021-843X.106.4.499>
- North, C. S., Ryall, J. E., Wetzel, R. D., Ricci, D. A. (1993). *Multiple personalities, multiple disorders: psychiatric classification and media influence*. New York: Oxford University Press.
- Öktem, Ö. (2006). *Davranışsal nörofizyolojiye giriş*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Öktem, Ö. (2019). Nöropsikolojik değerlendirme. Erişim adresi: <http://www.itfnoroloji.org/semi2/npsikoloji.htm>
- Özakpınar, Y. (2009). *Hafıza*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özcan, M. (2018). *İlkokul öğrencilerinin dikkat durumlarının incelenmesi, eğitim bilimleri enstitüsü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Boysan, M. ve Yılmaz, E. (2015). The relationships between dissociation, attention, and memory dysfunction. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 52 (1), 36-41. doi: 10.5152/npa.2015.7390
- Özdemir, Y. (2005). *Wechsler bellek ölçeği –ıı mantıksal bellek ve işitsel gecikmeli tanıma alttestlerinin türkçe geçerlik, güvenilirlik ön çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Öztürk, E. (2003). Travma kökenli dissosiyatif bozukluk vakalarının ailelerinde çocukluk çağı travmalarının sıklığı (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veri tabanından erişildi (138713).
- Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.
- Pashler, H.E. (1999). *The psychology of attention*. London, The MIT Press.
- Pennigton, B. F. ve Ozonoff, S. (1996). Executive functions and developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37 (1), 51-87. doi: 10.1111/j.1469-7610.1996.tb01380.x
- Putnam, F. W. (1996). Child development and dissociation, child and adolescent. *Psychiatric Clinics of North America*, 5 (2), 285-302. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1016/S1056-4993\(18\)30367-5](https://doi.org/10.1016/S1056-4993(18)30367-5)
- Ratey, J. J. (2001). *Attention and consciousness*. A user's guide to the brain (s. 110-146) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=CzgjsRskBXwC&printsec=copyright&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- Rhue, J. W., Lynn, S. J. ve Sandberg, D. (1995). Dissociation, fantasy and imagination in childhood: a comparison of physically abused, sexually abused, and non-abused children. *Contemporary Hypnosis*, 12(2), 131-136. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1996-08378-001>
- Ribot, T. A. (1891). *The psychology of attention*. Chicago: The Open Court Publishing Company.
- Ross, C. A., (1996). *History, phenomenology, and epidemiology of dissociation*. L. K. Michelson ve W. J. Ray (Ed.), *Handbook of dissociation* (s. 3-24) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=9rkhBQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Ross, C. A., Norton, G. R., Wozney, K. (1989). Multiple personality disorder: an analysis of 236 cases. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 34 (5), 413-418. doi: 10.1177/070674378903400509
- Schacter, D. L. (2009). *Memory*. M. S. Gazzaniga (Ed.), *The cognitive neurosciences* (s. 641-739) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=ffw6aBE9ykC&printsec=copyright&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- Seligman, G. Y., Hausdorff, J. M. ve Giladi, N. (2008). The role of executive function and attention in gait. *Movement Disorder Society*, 23(3), 329-342. doi: 10.1002/mds.21720
- Sherwood, L. (2016). *The central nervous system*. Human physiology: from cells to systems, cengage learning, (s. 133-180) içinde. Erişim adresi:

https://books.google.com.tr/books?id=i5BBAAAQBAJ&printsec=copyright&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false

- Shinar, D. (1978). *Driver performance and individual differences in attention and information processing*. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=Gf05AQAAMAAJ&printsec=frontcover&dq=Driver+Performance+and+Individual+Differences+in+Attention+and+Information+Processing&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiW_amfs6rtAhUIFwKHVQBB38Q6AEwAHoECAMQAg#v=onepage&q&f=false
- Smith, E. E., Hoeksema, S. N., Fredrickson, B. ve Loftus, G. R. (2015). *Bellek. Y. Alogan* (Çev.), Atkinson-Hilgard psikolojiye giriş (s. 266-311) içinde. İstanbul: Arkadaş Yayınevi.
- Spiegel, D. ve Cardena, E. (1991). Disintegrated experience: the dissociative disorders revisited. *Journal of Abnormal Psychology*, 100 (3), 366-378. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/0021-843X.100.3.366>
- Spiegel, D., Loewenstein, R.J., Lewis-Fernandez, R., Şar, V., Simeon, d., Vermetten, E., Cardena, E., Dell, P.F. (2011). Dissociative disorders in dsm-5. *depression and anxiety*, 29 (8), 824-852. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1002/da.20874>
- Steinberg, M. (1994). *Systematizing dissociation symptomatology and diagnostic assessment*. D. Spiegel (Ed.). In dissociation: culture, mind and body (s. 59-88) içinde. Washington, D.C: American Psychiatric Press.
- Stroop, J. R. (1935). Studies of interference in serial verbal reactions. *Journal of Experimental Psychology*, 18 (6), 642-662. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/h0054651>
- Swiney, L. M. (2014). *The relationship between childhood attachment style and adult dissociation* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cleveland State University, Ohio.
- Şar, V. (1998). Dissosiyatif kimlik bozukluğu: tanı ve nozolojik sorunlar, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1 (1), 13-21. Erişim adresi: <https://www.klinikpsikiyatri.org/jvi.aspx?pdire=kpd&plng=tur&un=KPD-20766>
- Şar, V. (2009). Dissosiyatif bozukluklar. I. B. Kulaksızoğlu (Ed.), *Psikiyatri*, (s. 156-173) içinde. İstanbul: Galenos Yayınevi.
- Şar, V. (2011). Epidemiology of dissociative disorders: an overview. *Epidemiology Research International*, 1-8. doi: 10.1155/2011/404538
- Şar, V. (2013). *Dissosiyatif bozukluklar*. M. O. Öztürk ve A. Uluşahin (Ed.), *Psikiyatri*, (s. 65-72) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Şar, V. (2014). The many faces of dissociation: opportunities for innovatiive research in psychiatry. *Clinical Psychopharmacology and Neuroscience*, 12 (3), 171-179. doi: 10.9758/cpn.2014.12.3.171

- Şar, V. (2015). Dissosiyatif kimlik bozukluğu: çocukluk çağı ruhsal travmaları ile ilişkili bir psikopatoloji. *Klinik Gelişim Dergisi*, 22 (4), 27-33. Erişim adresi: http://www.klinikgelisim.org.tr/eskisayi/kg_22_4/5.pdf
- Şar, V. (2018). *Dissosiyatif bozukluklar*. O. Karamustafalıoğlu (Ed.), Temel ve Klinik psikiyatri, (s. 453-460) içinde. Ankara: Güneş Tıp Kitapevleri.
- Şar, V. ve Öztürk, E. (2006). *What is trauma and dissociation*. G. F. Rhoades (Ed.), Trauma and dissociation in a cross-cultural perspective: not just a north america phenomenon (s. 70-20) içinde, New York: Taylor and Francis.
- Şar, V., Akyüz, G., Doğan, O. (2007). Prevalence of dissociative disorders among women in the general population. *Psychiatry Research*, 149 (1-3), 169-176. doi: 10.1016/j.psychres.2006.01.005
- Şar, V., Akyüz, G., Kundakçı, T., Kızıltan, E., Doğan, O. (2004). Childhood trauma, dissociation, and psychiatric comorbidity in patients with conversion disorder. *Am J Psychiatry*, 161 (12), 2271- 2276. doi: 10.1176/appi.ajp.161.12.2271
- Şar, V., Ünal, S. N. ve Öztürk, E. (2007). Frontal and occipital perfusion changes in dissociative identity disorder. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 156 (3), 217-223. doi: 10.1016/j.pscychresns.2006.12.017
- Şar, V., ve Öztürk, E. (2007). Functional dissociation of the self: a sociocognitive approach to trauma and dissociation. *Journal of Trauma & Dissociation*, 8 (4), 69-89. doi: 10.1300/J229v08n04_05
- Şar, V., Yargıç, İ. ve Tutkun, H. (1996). Structured interview data on 35 cases of dissociative identity disorder in turkey. *American Journal of Psychiatry*, 153 (10), 1329-1333. doi: 10.1176/ajp.153.10.1329
- Şarlak, D. ve Öztürk E. (2018). *Dissosiyatif bozuklukların epidemiyolojisi*. E. Öztürk (Ed.), Ruhsal travma ve dissosiyasyon (s. 14-19) içinde. Ankara: Türkiye Klinikleri. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/328725482>
- Şimşek, A. ve Eroğlu, E. (2013). *Davranış bilimleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Treisman, A. (1960). Anna Tresiman, Strategies and models of selective attention. *Psychological Review*, 76(3), 282-299. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1037/h0027242>
- Treisman, A. (1964). Monitoring and storage of irrelevant messages in selective attention. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 3 (6), 449- 459. Erişim adresi: [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(64\)80015-3](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(64)80015-3)
- Treisman, A. ve Geffen, G. Selective Attention: perception or response?. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 19 (1), 1-17. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/14640746708400062>

- Tulving, E. (1993). What is episodic memory. *Current Directions in Psychological Science*, 2 (3), 67-70. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/20182204?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Van der Hart, O. ve Brown, P. (1992). Abreaction re-vauated. *Dissociation: Progress in the Dissociative Disorders*, 5 (3), 127-140. Erişim adresi: https://www.onnovdhart.nl/articles/Abreaction_Re.pdf
- Van der Hart, O. ve Dorathy M. J. (2011). *History of the concept of dissociation*. P. F. Dell ve J. A. O'Neil (Ed.), *Dissociation and the dissociative disorders: dsm-v and beyond* (s. 4-21) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=aEuTAgAAQBAJ&printsec=copyright&hl=tr&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q&f=false
- Van der Hart, O. ve Friedman, B. (1989). A reader's guide to pierre janet on dissociation: aneglected intellectual heritage. *Dissociation*, 2 (1), 3-16. Erişim adresi: <https://scholarsbank.uoregon.edu/>
- Van der Hart, O. ve Horst, R. (1989). The dissociation theory of pierre janet. *Journal of Traumatic Stress*, 2 (4), 397-412. doi: 10.1007/BF00974598
- Van der Kolk, B. A. ve Van der Hart, O. (1990). Pierre janet and breakdown of adaptation psychological trauma. *Am. J. Psychiatry*, 146(12), 1530-1540. doi: 10.1176/ajp.146.12.1530
- Van der Kolk, B. A., Perry, J. C., Herman, J. L. (1991). Childhood origins of self-destructive behavior. *Am J Psychiatry*, 148 (12), 1665-1671. doi: 10.1176/ajp.148.12.1665
- Veltman, D. T., De Ruiter, M.B, Rombouts, S. A. R. B., Lazon, R. H. C., Barkhof, F., VanDyck, R., Dolan, R. J. ve Phaf, R.S. (2005). Neurophysiological correlates of increased verbal working memory in high-dissociative participants: a functional mri study. *Psychological Medicine*, 35 (2), 175-185. doi: 10.1017/S0033291704002971
- Williams, L. M. (1994). Recall of childhood trauma: a prospective study of women's memories of child sexual abuse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62 (6), 1167-1176. doi: 10.1037//0022-006x.62.6.1167
- Yargıç, İ. L., Tutkun, H. ve Şar, V. (1995). Reliability and validity of the turkish version of the dissociative experiences scale (DES). *Dissociation*, 8 (1), 10-12. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/232527881_The_reliability_and_validity_of_The_Turkish_version_of_the_Dissociative_Experiences_Scale
- Yaycı, L. (2007). *İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinde seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin sınanması* (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

EKLER

EK-A

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurul Başkanlığı

ETİK KURUL KARAR ÖRNEĞİ

TOPLANTI TARİHİ : 27.03.2020
TOPLANTI SAYISI : 2020-09

KARAR NO: 2020-09-22: Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı 180624110 numaralı öğrencisi Seren ÇAKIRKAYA'nın "Üniversite Öğrencilerinde Dissosiyatif Deneyimler ile Nörokognitif İşlevler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu tezi hakkında yapacağı anket çalışmasının, etik kurallara uygun olup olmadığını tespit etmek üzere, Etik Kurulumuzun 28.01.2020 tarih ve 2020-02 sayılı toplantısında, İGÜ Etik Kurul Yönergesinin 12(1) maddesine göre değerlendirme yapmak üzere görevlendirilen öğretim elemanlarının raporları incelenmiş olup, ilgili çalışmada yer alan bilimsel araştırmanın etik kurallara uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

BİLGİ FORMU

Gönüllü no:

Tarih:

Ad Soyad:

Cinsiyet:

Doğum Tarihi:

Yaşı:

Doğum Yeri:

Sigara Kullanımı/günlük:

Kahve/Çay Kullanımı/günlük-fincan:

Bilinç kaybı ya da kafa travması geçirdiniz mi?

Genel olarak hangi elini kullanıyor: 1= Genellikle sağ el

2= Her iki elini de eşit derecede

3= Genellikle sol el

Kullanılan İlaçlar:

SAYI	İleri	Geri
	MENZİLİ:	

WBÖ	Anlık	1 dk	30 dk

STROOP	Bölüm I	Bölüm II	Bölüm III	Bölüm IV	Bölüm V

İZ SÜRME (B-A):

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAY FORMU

Çalışma adı:

Üniversite Öğrencilerinde Dissosiyatif Deneyimler ile Nörokognitif İşlevler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Çalışma sorumlusu: Seren Çakırkaya

Çalışma Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Dönüş Sevinç Özbek

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı; çeşitli ölçekler ve klinik testler kullanılarak, üniversite öğrencilerindeki dissosiyatif eğilimlerin nörokognitif işlevler üzerinde bozucu etkisi olup olmadığını test etmek şeklinde özetlenebilir.

Yukarıdaki “Amaç” ve “Üniversite Öğrencilerinde Dissosiyatif Deneyimler ile Nörokognitif İşlevler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli çalışma hakkında bilgi sahibiyim.

Çalışma dahilinde benimle yapılan klinik görüşme notlarının ve ölçeklerin kullanımını, **bilimsel amaçlarla ve sağlık alanında uzman kişilerce kullanımı koşuluyla**, kabul ediyorum.

Bu onayı veren kişinin;

Adı Soyadı:

Tarih:/...../2019

İmza:

BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ

Sayın cevaplayıcı aşağıda gruplar halinde cümleler verilmektedir. Öncelikle her gruptaki cümleleri dikkatle okuyarak, **BUGÜN DAHİL GEÇEN HAFTA** içinde kendinizi nasıl hissettiğini en iyi anlatan cümleyi seçiniz. Eğer bir grupta durumunuzu, duygularınızı tarif eden birden fazla cümle varsa her birini daire içine alarak işaretleyiniz.

Soruları vereceğiniz samimi ve dürüst cevaplar araştırmanın bilimsel niteliği açısından son derece önemlidir. Bilimsel katkı ve yardımlarınız için sonsuz teşekkürler.

- 1- **0. Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissetmiyorum.**
 1. Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum.
 2. Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım. Bundan kurtulamıyorum.
 3. O kadar üzüntülü ve sıkıntılıyım ki artık dayanamıyorum.
- 2- **0. Gelecek hakkında mutsuz ve karamsar değilim.**
 1. Gelecek hakkında karamsarıyım.
 2. Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok.
 3. Geleceğim hakkında umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyecekmiş gibi geliyor.
- 3- **0. Kendimi başarısız bir insan olarak görmüyorum.**
 1. Çevremdeki birçok kişiden daha çok başarısızlıklarım olmuş gibi hissediyorum.
 2. Geçmişe baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğumu görüyorum.
 3. Kendimi tümüyle başarısız biri olarak görüyorum.
- 4- **0. Birçok şeyden eskisi kadar zevk almıyorum.**
 1. Eskiden olduğu gibi her şeyden hoşlanmıyorum.
 2. Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor.
 3. Her şeyden sıkılıyorum.
- 5- **0. Kendimi herhangi bir şekilde suçlu hissetmiyorum.**
 1. Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum.
 2. Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum.
 3. Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.
- 6- **0. Bana cezalandırılmamışım gibi geliyor.**
 1. Cezalandırılabilirim hissediyorum.
 2. Cezalandırılmayı bekliyorum.
 3. Cezalandırıldığımı hissediyorum.
- 7- **0. Kendimden memnunuz.**
 1. Kendi kendimden pek memnun değilim.
 2. Kendime çok kızıyorum.
 3. Kendimden nefret ediyorum.
- 8- **0. Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum.**
 1. Zayıf yanların veya hatalarım için kendi kendimi eleştiririm.
 2. Hatalarımdan dolayı ve her zaman kendimi kabahatli bulurum.
 3. Her aksilik karşısında kendimi hatalı bulurum.
- 9- **0. Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok.**
 1. Zaman zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm olur. Fakat yapmıyorum.
 2. Kendimi öldürmek isterdim.
 3. Fırsatını bulsam kendimi öldürürdüm.
- 10- **0. Her zamankinden fazla içimden ağlamak gelmiyor.**
 1. Zaman zaman içimden ağlamak geliyor.
 2. Çoğu zaman ağlıyorum.
 3. Eskiden ağlayabilirdim şimdi istesem de ağlayamıyorum.
- 11- **0. Şimdi her zaman olduğumdan daha sinirli değilim.**
 1. Eskisine kıyasla daha kolay kızıyor ya da sinirleniyorum.
 2. Şimdi hep sinirliyim.
 3. Bir zamanlar beni sınırlendiren şeyler şimdi hiç sınırlendirmiyor.
- 12- **0. Başkaları ile görüşmek, konuşmak isteğini kaybetmedim.**
 1. Başkaları ile eskiden daha az konuşmak, görüşmek istiyorum.
 2. Başkaları ile konuşma ve görüşme isteğini kaybetmedim.
 3. Hiç kimseyle konuşmak görüşmek istemiyorum.
- 13- **0. Eskiden olduğu gibi kolay karar verebiliyorum.**
 1. Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum.
 2. Karar verirken eskisine kıyasla çok güçlük çekiyorum.
 3. Artık hiç karar veremiyorum.
- 14- **0. Aynada kendime baktığımda değişiklik görmüyorum.**
 1. Daha yaşlanmış ve çirkinleşmişim gibi geliyor.
 2. Görünüşümün çok değiştiğini ve çirkinleştiğimi hissediyorum.
 3. Kendimi çok çirkin buluyorum..
- 15- **0. Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum.**
 1. Bir şeyler yapabilmek için gayret göstermem gerekiyor.
 2. Herhangi bir şeyi yapabilmek için kendimi çok zorlamam gerekiyor.
 3. Hiçbir şey yapamıyorum.

16- 0. Her zamanki gibi iyi uyuyabiliyorum.

1. Eskiden olduğu gibi iyi uyuyamıyorum.
2. Her zamankinden 1-2 saat daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.
3. Her zamankinden çok daha erken uyanıyor ve tekrar uyuyamıyorum.

17- 0. Her zamankinden daha çabuk yorulmuyorum.

1. Her zamankinden daha çabuk yoruluyorum.
2. Yaptığım her şey beni yoruyor.
3. Kendimi hemen hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun hissediyorum.

18- 0. İştahım her zamanki gibi.

1. İştahım her zamanki kadar iyi değil.
2. İştahım çok azaldı.
3. Artık hiç iştahım yok.

19- 0. Son zamanlarda kilo vermedim.

1. İki kilodan fazla kilo verdim.
2. Dört kilodan fazla kilo verdim.
3. Altı kilodan fazla kilo vermeye çalışıyorum.
Evet Hayır

20- 0. Sağlığım beni fazla endişelendirmiyor.

1. Ağrı, sancı, mide bozukluğu veya kabızlık gibi rahatsızlıklar beni endişelendirmiyor.
2. Sağlığım beni endişelendirdiği için başka şeyleri düşünmek zorlaşıyor.
3. Sağlığım hakkında o kadar endişeliyim ki başka hiçbir şey düşünmüyorum.

21- 0. Son zamanlarda cinsel konulara olan ilgimde bir değişme fark etmedim.

1. Cinsel konularla eskisinden daha az ilgiliyim.
2. Cinsel konularla şimdi çok daha az ilgiliyim.
3. Cinsel konular olan ilgimi tamamen kaybettim.

DİSSOSİYATİF YAŞANTILAR ÖLÇEĞİ (DES)

Bernstein & Putnam,1986,1993

Türkçe'ye uyarlayanlar: Vedat Şar, L.İlhan Yargıç, Hamdi Tutkun

Bu test günlük hayatınızda başınızdan geçmiş olabilecek yaşantıları konu alan 28 sorudan meydana gelmektedir. Sizde bu yaşantıların ne sıklıkta olduğunu anlamak istiyoruz. Yanıt verirken, alkol ya da ilaç etkisi altında meydana gelen yaşantıları değerlendirmeye katmayınız. Lütfen her soruda, anlatılan durumun sizdekine ne ölçüde uyduğunu 100 üzerinden değerlendiriniz ve uygun olan rakamı daire içine alınız.

Örnek:

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

SORULAR

1. Bazı insanlar, yolculuk yaparken yol boyunca ya da yolun bir bölümünde neler olduğunu hatırlamadıklarını birden farkedirler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

2. Bazı insanlar zaman zaman, birisini dinlerken, söylenenlerin bir kısmını ya da tamamını duymamış olduklarını birden farkedirler.Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

3. Bazı insanlar kimi zaman, kendilerini nasıl geldiklerini bilmedikleri bir yerde bulurlar.Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

4. Bazı insanlar zaman zaman kendilerini, giydiklerini hatırlamadıkları elbiseler içinde bulurlar.Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

5. Bazı insanlar zaman zaman eşyaları arasında,satın aldıklarını hatırlamadıkları yeni şeyler bulurlar.Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

6. Bazı insanlar, zaman zaman, yanlarına gelerek başka bir isimle hitabeden ya da önceden tanıştıklarında ısrar eden, tanımadıkları kişilerle karşılaşır. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

7. Bazı insanlar, zaman zaman, kendilerinin yanbaşıda duruyor ya da kendilerini birşey yaparken seyreliyor ve sanki kendi kendilerine karşıdan bakıyormuş gibi bir his duyarlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

8. Bazı insanlara, arkadaşlarını ya da aile bireylerini, zaman zaman tanımadıklarının söylendiği olur. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

9. Bazı insanlar, yaşamlarındaki kimi önemli olayları (örneğin nikah ya da mezuniyet töreni) hiç hatırlamadıklarını farkederler. Yaşamınızdaki bazı önemli olayları hiç hatırlamama durumunun sizde ne oranda olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

10. Bazı insanlar zaman zaman, yalan söylemediklerini bildikleri bir konuda, başkaları tarafından, yalan söylemiş olmakla suçlanırlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

11. Bazı insanlar kimi zaman, aynaya baktıklarında kendilerini tanıyamazlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

12. Bazı insanlar kimi zaman, diğer insanların, eşyaların ve çevrelerindeki dünyanın gerçek olmadığı hissini duyarlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

13. Bazı insanlar, kimi zaman vücutlarının kendilerine ait olmadığı hissini duyarlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

14. Bazı insanlar, zaman zaman geçmişteki bir olayı o kadar canlı hatırlarlar ki, sanki o olayı yeniden yaşıyor gibi olurlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

2

15. Bazı insanlar kimi zaman, olduğunu hatırladıkları şeylerin, gerçekte mi yoksa rüyada mı olduğundan emin olamazlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

16. Bazı insanlar zaman zaman, bildikleri bir yerde oldukları halde orayı yabancı bulur ve tanıyamazlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

17. Bazı insanlar, televizyon ya da film seyredirken, kimi zaman kendilerini öyküye o kadar kaptırırlar ki çevrelerinde olan bitenin farkına varamazlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

18. Bazı insanlar kimi zaman kendilerini, kafalarında kurdukları bir fantazi ya da hayale o kadar kaptırırlar ki, sanki bunlar gerçekten başlarından geçiyormuş gibi hissederler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

19. Bazı insanlar, ağır hissini duymamayı zaman zaman başarabildiklerini farkederler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

20. Bazı insanlar kimi zaman, boşluğa bakıp hiç bir şey düşünmeden ve zamanın geçtiğini anlamaksızın oturduklarını farkederler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

21. Bazı insanlar, yalnız olduklarında, zaman zaman sesli olarak kendi kendilerine konuştuklarını farkederler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

22. Bazı insanlar kimi zaman iki ayrı durumda o kadar değişik davrandıklarını görürler ki, kendilerini neredeyse iki farklı insanmış gibi hissettikleri olur. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

23. Bazı insanlar, normalde güçlük çektikleri bir şeyi (örneğin spor türleri, iş, sosyal ortamlar vb.) belirli durumlarda son derece kolay ve akıcı biçimde yapabildiklerini farkederler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

3

24. Bazı insanlar, zaman zaman, bir şeyi yaptıklarını mı yoksa yapmayı sadece akıllarından geçirmiş mi olduklarını (örneğin bir mektubu postaya attığını mı yoksa sadece atmayı düşündüğünü mü) hatırlayamazlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

25. Bazı insanlar kimi zaman, yaptıklarını hatırlamadıkları şeyleri yapmış olduklarını gösteren kanıtlar bulurlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

26. Bazı insanlar, zaman zaman eşyaları arasında, kendilerinin yapmış olması gereken, fakat yaptıklarını hatırlamadıkları yazılar, çizimler ve notlar bulurlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

27. Bazı insanlar, zaman zaman kafalarının içersinde, belli şeyleri yapmalarını isteyen ya da yaptıkları şeyler üzerine yorumda bulunan sesler duyarlar. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

28. Bazı insanlar, zaman zaman, dünyaya bir sis perdesi arkasından bakıyormuş gibi hissederler, öyle ki insanlar ve eşyalar çok uzakta ve belirsiz görünürler. Bu durumun sizde ne sıklıkta olduğunu yüz üzerinden değerlendirerek uygun olan yüzdeyi daire içine alınız.

%0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 %100

SAYI MENZİLİ TESTİ

İleri Sayı Menzili

582	6439	42731	619473	5917423	58192647
694	7286	75836	392487	4179386	38295174

Geri Sayı Menzili

24	283	3279	15286	539418	8129365
85	415	4968	61846	724856	4739128

STROOP TESTİ TBAG FORMU*

KAYIT FORMU

Adı Soyadı : Uygulayıcının Adı Soyadı :
 Doğum Tarihi :/...../..... Uygulama Tarihi :/...../.....
 Yaşı : Uygulama Yeri :
 Cinsiyeti :
 Eğitim Düzeyi :

Bölüm I: Siyah Basılmış Renk İsmi Okuma				Bölüm II: Renkli Basılmış Renk İsmi Okuma			
M	S	K	Y	M	S	K	Y
Y	M	S	K	Y	M	S	K
Y	K	M	S	Y	K	M	S
K	Y	S	M	K	Y	S	M
S	K	Y	M	S	K	Y	M
K	M	S	Y	K	M	S	Y
Bölüm III: Şekil Rengi Söyleme				Bölüm IV: Renk İsmi Olmayan Kelime Rengi Söyleme			
Y	M	S	K	Y	M	S	K
S	K	Y	M	S	K	Y	M
M	Y	S	K	M	Y	S	K
M	S	K	Y	M	S	K	Y
K	Y	M	S	K	Y	M	S
S	Y	M	K	S	Y	M	K
Bölüm V: Renk İsmi Olan Kelime Rengi Söyleme							
Y	M	S	K				
S	K	Y	M				
M	Y	S	K				
M	S	K	Y				
K	Y	M	S				
S	Y	M	K				

	TOPLAM SÜRE	HATA SAYISI	DÜZELTME SAYISI
BÖLÜM I			
BÖLÜM II			
BÖLÜM III			
BÖLÜM IV			
BÖLÜM V			

*BILNOT Bataryasının araştırma ve geliştirme çalışmaları TBAG-Ü / 17-2 sayılı proje ile TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

WBÖ MANTIKSAL BELLEK A HİKAYESİ

Şimdi de size bir hikaye okuyacağım. Beni dikkatlice dinleyin, ben bitirince mümkün olduğunca aynısını sizin bana anlatmanızı istiyorum. Olabildiğince benim kullandığım kelimeleri kullanarak, siz de bana anlatmaya çalışın.

HİKAYE	ANLIK HATIRLAMA	1DK GEÇİKMELİ	30 DK GEÇİKMELİ
KADIKÖY’de			
bir OKULDA			
HADEME olarak			
ÇALIŞAN bir kadın varmış			
İsmi AYŞE			
ÖZTÜRK			
Bu kadın POLİS			
KARAKOLUNA			
BAŞVURMUŞ ve demiş ki:			
DÜN			
AKŞAM			
SOKAKTA yürüyordum.			
İKİ KİŞİ			
YOLUMU KESTİ,			
Elimden PARA ÇANTAMI			
KAPIP KAÇTI.			
Çantamda 240 MİLYON			
lira vardı demiş.			
Bu kadının DÖRT			
ÇOCUĞU varmış.			
EV KİRASINI ödemesi			
gerekliyormuş.			
İKİ GÜNDÜR de			
AİLECE			
DOĞRU-DÜRÜST BİR			
ŞEY YEMEMİŞLER.			
Kadının haline ACIYAN			
POLİSLER			
Kendisi için aralarında			
BAĞIŞ TOPLAMIŞLAR			
TOPLAM PUAN			

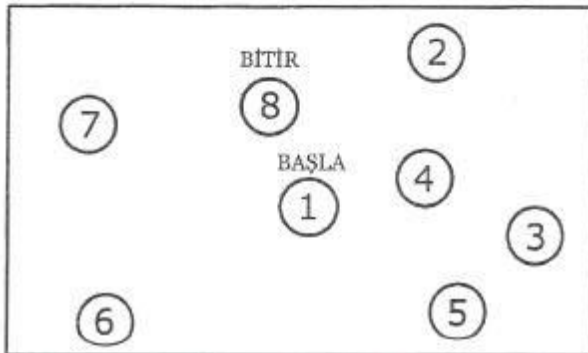
İZ SÜRME TESTİ A-B

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ
Nöroloji Anabilim Dalı
Davranış Nörolojisi ve Hareket Bozuklukları Birimi

İZ SÜRME TESTİ

A FORMU

ALİŞTİRMA

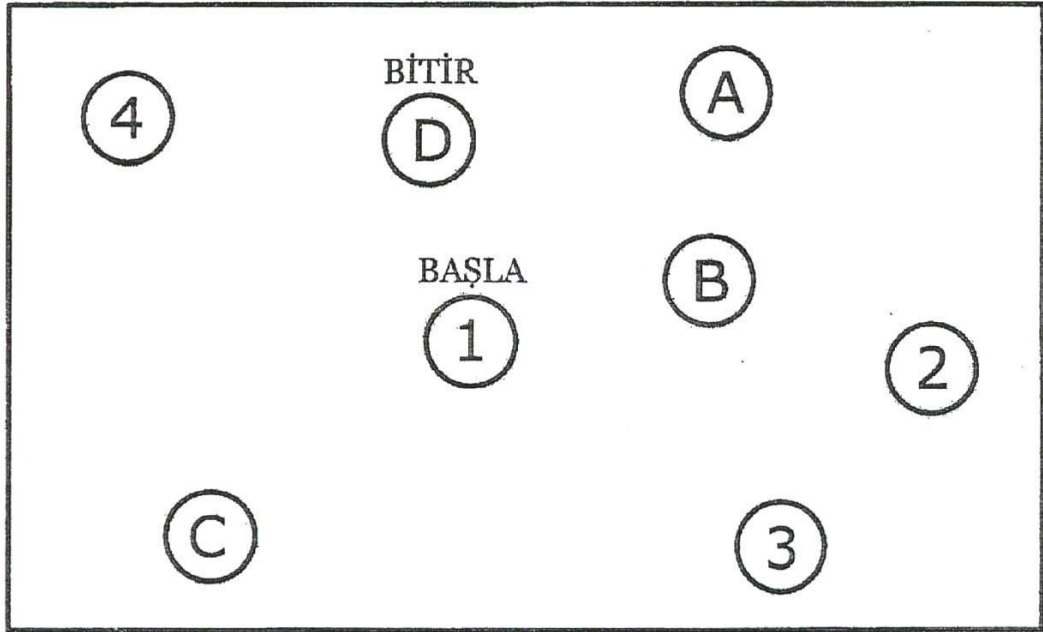

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ
Nöroloji Anabilim Dalı
Davranış Nörolojisi ve Hareket Bozuklukları Birimi

İZ SÜRME TESTİ

B FORMU

ALİŞTIRMA

BITİR

13

8

9

B

4

I

D

10

3

BASLA

1

7

H

5

C

12

G

A

J

2

6

L

E

F

11

K